

OFISI YA RAIS

TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA

NUKUU ZA SOMO LA KISWAHILI

DARASA LA NNE

KUWASILIANA KATIKA MIKTADHA MBALIMBALI

Kuanzisha na kuendeleza nmazungumzo katika miktadha mbalimbali

Kutaja neno moja linalobeba maana ya jumla badala ya kifungu cha maneno

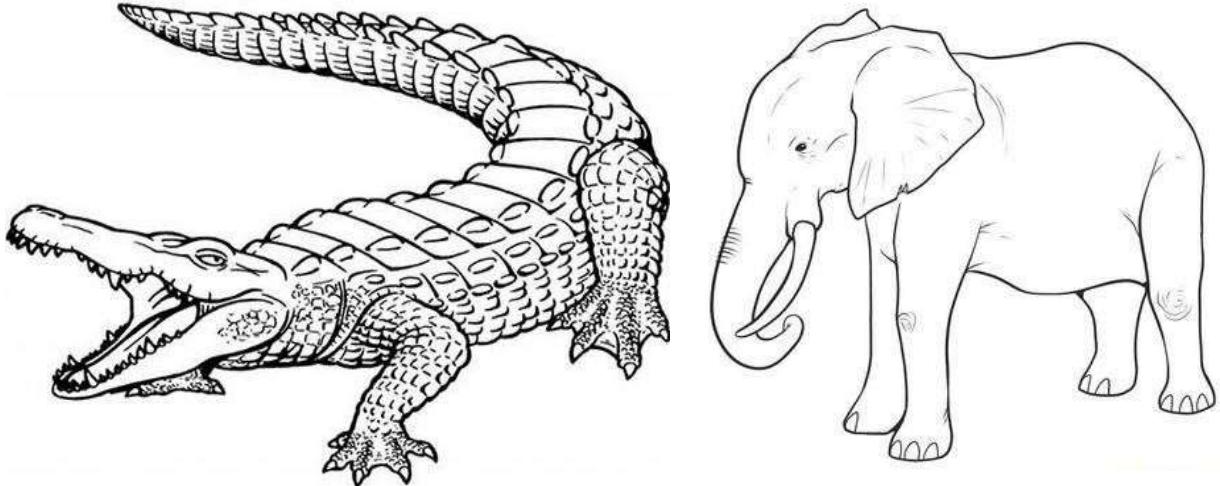
Kwa Mfano:

- i. Embe, nanasi, pera matunda
- ii. Mbu, nzi, mbung'o wadudu
- iii. Shati, kaptura, gauni mavazi/nguo

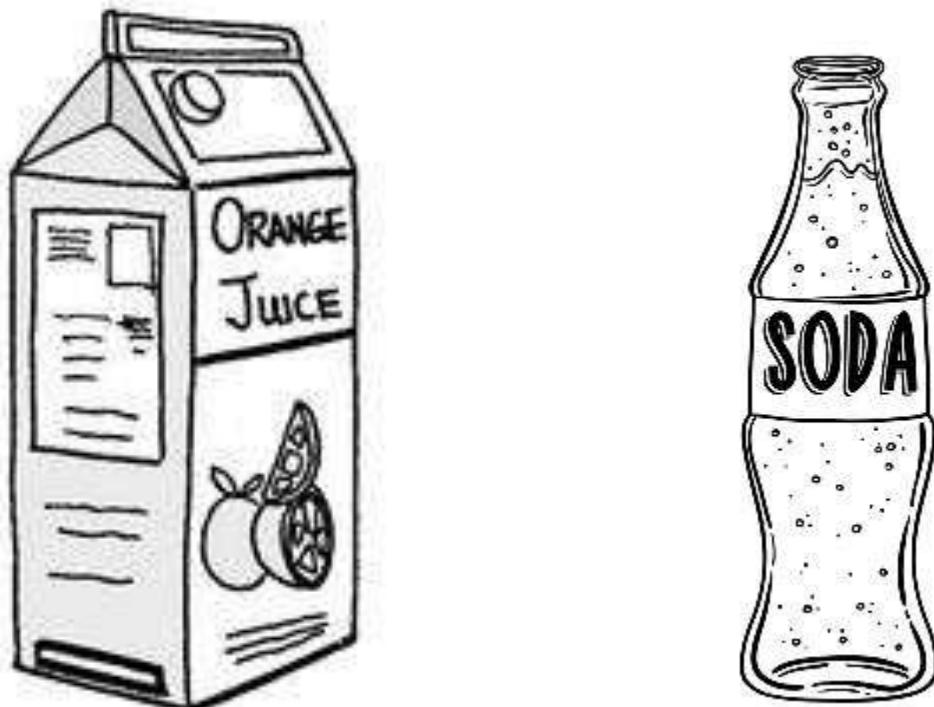
ZOEZI

1. Kuku, njiwa, bata, kware, kunguru. Ndege
2. Soda, bia, maji ulanzi, mvinyo. Vinywaji
3. Viazi, Ndizi, wali, ugali, makande. Chakula
4. Perege, kambale, sato, sangara, kibua Samaki
5. Mgambo, polisi, Jeshi, magereza. Askari
6. Kisamu, machicha, spinachi, mchunga. Mboga
7. Mahindi, mtama, ulezi, uwele, mpunga. Nafaka
8. Shilingi, yeni, lira, paundi. Pesa
9. Shinyanga, Dodoma, Ruvuma, Morogoro. Mikoa
10. Tembo, fisi, swala, chui Wanyama
11. Sufuria, kijiko, kikombe, sahani. Vyombo
12. Kiti, meza, kitanda, kabati Samani
13. Nyekundu, nyeupe, kijani, nyeusi. Rangi
14. Kifaduro matende, malaria, malale. Magonjwa

Kutaja majina ya vitu vifuatavyo

Hawa ni Wanyama

Hivi ni Vinywaji

Hizi ni Pesa

Hizi ni Nguo

Kuoanisha vifungu vyatmaneno vifuatavyo kwa Kuchagua neno moja toka kwenye kisanduku

1. Soya, ngano, ulezi, uwele, mpunga. Nafaka

Nguo, chakula, vinywaji, nafaka
----

2. Mende, nzi, kunguni mbu, chawa Wadudu

Mafuta, wanyama, ndege, wadudu
----

3. Koti, shati, sketi, gauni, kanzu, suruali ni Mavazi

Mitumba, pamba mavazi, mazao
----

4. Hivi ni vyombo tunavyotumia jikoni kwetu

Kisu, vyombo, ungo, bakuli, sahani
----

5. Chungwa, fenesi, embe, parachichi, nanasi. Matunda

Mbogamboga, chakula, embe, matunda
----

6. Wali, viazi, andazi, muhogo, ugali vyakula vyatwanga

Kushiba, mafuta, sukari, protini, kabohaidreti wanga
--

7. Samani ni vifaa vinavyotumika majumbani

Thamani, dhamani, samana, samani, zamani
--

8. Togwa, soda, maji, juisi, chai. Vinywaji

Vitu vyatwanya baridi, chakula, vinywaji, soda
--

9. Baba, mama, Watoto ni familia

Ndugu, ukoo, familia, jamaa, shangazi

Kuoanisha maneno ya kundi An na kundi B ili kupata maana

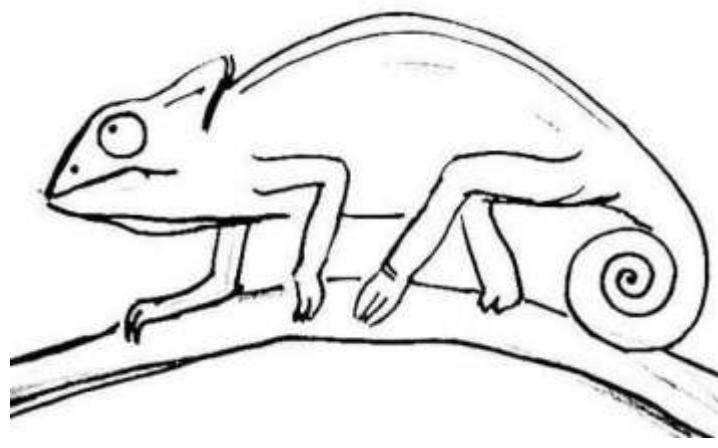
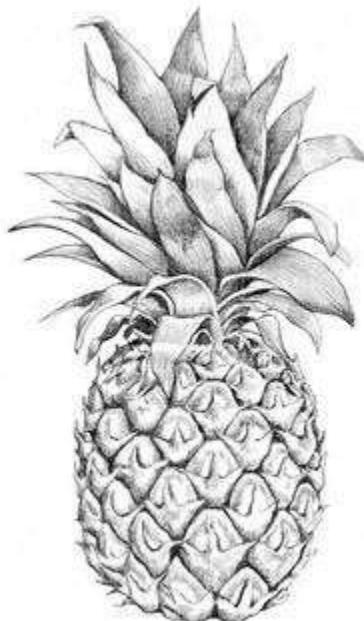
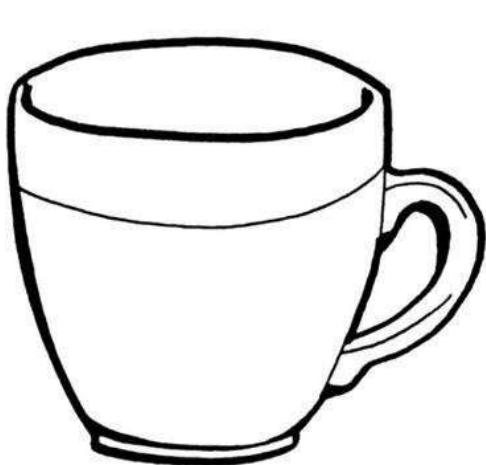
	KUNDI A		KUNDI B
1	Machicha, kisamvu, kabeji, chainizi, mnafu	(i)	Maji
2	Ng ombe, mbuzi, puada, paka, kondoo	(ii)	Matunda
3	Njiwa, kuku, chiriku, bata, kware, kanga	(iii)	Nyama
4	Suruali, kitenge, shati, gauni, sketi	(iv)	Redio
5	Ziwa, bahari myua, mto	(v)	Nguo
6	Nyuki, nyigu, mende, mbu, kunguni, chawa	(vi)	Wanyama
		(vii)	Ndege
		(viii)	Mdudu
		(ix)	Vinywaji
		(x)	Wadudu
		(xi)	Samaki
		(xii)	Gulio
		(xiii)	Mbogamboga

MAJIBU

- 1. xiii**
- 2. vi**
- 3. vii**
- 4. v**
- 5. i**
- 6. x**

VITENDAWILI

Kwa kutumia picha zifuatazo andika kitendawli ambacho picha
hiyo ni jibu

1. Kuku wangu katagia mibani **nanasi**

2. Popo mbili zavuka mto. Macho

3. Tajin wa rangi kinyonga

4. Watoto wa tajiri wa nguo hulala na kutembea uchi Boga

5. Mzungu katoka ulaya na mkono kiunoni Kikombe

Kutega na kategua vitendawili

Yafuatayo ni majibu ya vitendawili. Kutega vitendawili kwa kutumia majibu haya

- a) Nywele
- b) Macho
- c) Chungu na moto
- d) Ngoma
- e) Uyoga
- f) Boga
- g) Njia
- h) Mhindi
- i) Nanasi
- j) Utelezi
- k) Taa ya mafuta
- l) Ugonjwa
- m) Kata ya maji
- n) Moyo
- o) Kisogo
- p) Mwiba
- q) Kinyonga
- r) Ndevu
- s) Jani la mti

1. Shamba langu kubwa lakini navunia kinganjani. Ndevu

2. Wana wa mfalme wepesi kujificha. Macho

3. Juu mwafrika chini mzungu. Chungu na moto
4. Naapa-sitarudi nilikotoka. Jani la mti
5. Ninapompiga mwanangu watu huchenza. Ngoma
6. Nyumba yangu ina nguzo moja. Uyoga
7. Mjomba husuka mikeka lakini ye ye hulala chini. Boga
8. Nyumba yangu haina mlango wala dirisha. Yai
9. Kamba yangu ndefu lakini haiwezi kufunga kuni. Njia
10. Babu kalala ndani ndefu ziko nje. Mhindi
11. Kuku wangu hutagia miibani. Nanasi
12. Prrrr mpaka maka. Utelezi
13. Nenda huko na nikirudi nimshike ng'ombe wa mama mkia. Taa ya mafuta
14. Ninapokutana na adui yangu ninanyong 'onyea nisiwe na lakufanya. Ugonjwa
15. Ubwabwa wa mwana-mtamu Usingazi ya maji
16. Nyumbani mwangu mna shetani ambaye daima anakunywa maji yangu. Kata maji
17. Nina saa ambayo haijawahi kusimama tangu iwashwe. Moyo
18. Kipo lakini sikioni. Kisogo
19. Tega nikutege. Mwiba
20. .
  - i. Hufa na uzazi wake
  - ii. Ajihami bila silaha
  - iii. Tajiri wa rangi.

= Kinyonga

21. Mama hachoki kunibeba Kitanda

ZOEZI

Kuandika vitendawili vingine ninavyovifahamu

1. Askari wangu ni mpole lakini adui wanamhara. Paka

2. Kaa hapa nikae pale tumfinye mchawi kula ugali
3. Bibi hatui mzigo wake. Konokono/ kobe
4. Hausimiki hausimami. Mkufu
5. Kinta chang nimezungushia boma la nyasi Jicho
6. Kulia kwake ni kicheko kwetu. Mvua
7. Mjomba hataki tuonane. Kisogo
8. Napigwa faini kosa silijui. Kujikwaa
9. Nina chemichemi isiyokauka. Mate
10. Gari langu halitumii mafuta. Miguu

Kukamilisha vitendawili vifuatavyo

1. Hufa huku ananing inia. Buibui
2. Nyumba yangu kubwa bali ina nguzo moja tu. Uyoga
3. Nimeanika mpunga wangu juani lakini kulivyopambazuka sikuuona. Nyota
4. Huku ng'o na kule ng'o. Giza
5. Pana visu vingi lakini natumia kimoja tu, chane za Ndizi
6. Nzi hatui juu ya damu ya samba
7. Mzazi ana miguu bali mtoto hana. Kuku na yai

Kusoma kifungu cha habari

HADITHI YA BIBI TUNDA

Tunda ni bibi yangu, ni mama wa mama yangu, mara nyingi hunisimulia hadithi za marafiki wa porini. Bibi huwataja marafiki kwa sifa zao. Siku moja alituhadithia hivi:

Rafiki yake makumila husuka mikeka mingi nyumbani kwake, lakini wakati wa kulala ye ye hulala sakafuni, mara husema ye ye anasuka mikeka ili auze kwa matajiri.

Tulipomtembelea huyo rafiki, bibi aliendelea kusema, mara nyingi tuliburudishwa na wale kuku wake wanaotagia miibani. Bibi husema kuwa miiba huwaumiza lakini mayai ya hao kuku ni bora. Aliserma kuwa wakati wanaelekea kwenye kijiji chenye kuku hao walikutana na babu mmoja mwenye mguu mmoja na kofia. Walimbeba na kumpeleka nyumbani ye ye aliahidi kuwa atawapa chakula kizuri wakimfikisha nyumbani mapema.

Katika kijiji hicho cha rafiki kuna baba Tamidunda ambaye tangu ujana wake hakuwahi kunyoa ndevu zake, kwa hiyo ak?lala ndani, ndevu hizo hutokeza nje. Watu humtania kuwa jina lake ni kadevu.

Hadithi za bibi Tunda zimejaa mafumbo, eti wakati wa kiangazi miti inasema'naapa sitorudi kwa mjomba, mh! Miti inaongea?

MASWALI

1. Rafiki anayesuka mikeka huku ye ye mwenyewe
2. Kuku ambao ni lazima watage miibani Hawa ni kuku wa aina ya nanasi
3. Babu mwenye mguu mmoja, mwenye kutoa chakula kitamu. Huyu atakuwa ni uyoga
4. Huyo baba anayelala ndani kisha ndevu zake zinatoka nje ya nyumba ni mhindi

IMLA

Bibi yetu alianza kwa kusema. Asiyesikia la mkuu huvunjika guu. Alituambia hivyo wakati tukiwa tunaota moto kule kijijini kwetu Masasi. Asha alimuuliza "bibi, unamaana gani bibi?" heel Nina maana kuwa samaki mkunje angali mbichi, ukichelewa huwa na shida. Ni bora tukiwahi kurekebisha tabia zetu ili baadae tuwe watu bora. Hata sisi tuliamiwi kuwa mtoto umleavyo ndivyo akuavyo. Akikosea hukunjwa, wala haachwi maana itakuwa mchelea mwana kulia hulia mwenyewe. Mtoto mwenye tabia njema kalelewa vyema "alisema bibi.

Sasa mimi ninaamini kuwa ukiona vyaelea vimeundwa wala haviji bure vimetokana na juhudhi ya watu. Ufanyapo jambo utapata jambo, maana mtembea bure si mkaa bure. Fanya bidii katika kila kitu shule na nyumbani lwa kuwa mchumia. juani hulia kivulini bibi akakaa kimya.

ZOEZI

Kujibu maswali yafuatayo

1. Asiyesikia la mkuu huvunjika guu
  - (a) Atapata adhabu
  - (b) Atapata zawadi
  - (c) Atapata matatizo

(d) Atapata matatizo ya mguu

Samaki mkunje angali mbichi

- (a) Mkavu hawi mzuri kukaanga
- (b) Ni rahisi kumkunja samaki mbichi
- (c) Mtoto afunzwe mapema
- (d) Samaki mkunje mapema

3. Mtoto umleavyo ndivyo akuavyo

- a) Ukimlea vibaya atakuwa vizuri
- (b) Ukimlea vizuri atakuwa vibaya
- (c) Ukimlea vibaya atakuwa vibaya
- (d) Ukimlea mtoto mpe chakula

4. Kuchelea mwana kulia, hulia mwenyewe

- (a) Mzazi utalia usipomchapa mtoto
- (b) Mzazi, utajuta usipomlea vizuri mtoto
- (c) Mzazi, utapata awadi usipomlea
- (d) Mzazi, utapata faida usipomlea mtoto

5. Ukiona vyaelea vimeundwa

- (a) Vimefanyiwa kazi
- (b) Vimetokea kwa miujiza
- (c) Vimewekwa na mungu
- (d) Vimeumbwa na mungu

METHALI

Kueleza ujumbe uliomo kwenye methali zifuatazo: -

1. Methali: Jogoo wa shamba hawiki mjini

Ujumbe: Watu wa mjini wana uzoefu mkubwa katika mambo mengi ikiwa ni pamoja na yale ya vijijini kwani ndiko asili yao. Isitoshe wanawapokea wanavijiji mijini kila siku na wana zana na maarifa menga hivyo si rahisi kwa wanakijiji kushinda

2. Methali: Mchagua nazi huinukia koroma

Ujumbe: Tusichague sana kitu kupita kiasi mwisho tutachagua visivyofaa

3. Methali: Kuvuja kwa pakacha nafuu ya mchukuzi

Ujumbe: Tisisuse jambo ambalo sisi ndio wanufaika. Mtu akisusa jambo kuna wengine watafaidika kwa kususa kwake.

4. Methali: Jungu kuu halikosi ukoko

Ujumbe: haifai kuwadharau auu kuwapuuza wajuzi waliozeeka au kustaafu kwani yapo mengi ya maana na yenye manufaa tunayoweza kujifunza kutoka kwao.

5. Methali: Usipoziba ufa utajenga ukuta

Ujumbe: tatizo linapojitokeza litatuliwe haraka iwezekanavyo kabla halijazaa matatizo mengine.

6. Methali: Polepole ndio mwendo

Ujumbe: Ni vizuri kufanya kazi taratibu, uangalifu na kwa umakini ili iwe bora kuliko kuifanya kwa haraka ikaisha mapema lakini ikawa mbaya.

7. Methali: kilema si ugonjwa

Ujumbe. Kwa vile ulemavu ni hali ya kudumu ni vizuri jamii ikawasaidia ili waweze kujikimu na kujitegemea kwa halı yao walionayo, kwani wanao uwezo mkubwa wa kuchangia katika maendeleo ya jamii na taifa kwa ujumla

8. Methali: Mwenda pole hajikwai

Ujumbe: Mafanikio yanatutaka tuwe waangalifu kwa kila hatua tunayopitia

9. Methali: Haba na haba hujaza kibaba

Ujumbe: Tunatakiwa kuweka akiba kidigokidogo na baada ya muda tutafikia malengo.

Kukamilisha methali zifuatazo

1. Mshika mawili moja humponyoka

(Hufaidi yote, moja humponyoka, hukosa yote)

2. Jambo usilolijua ni kama usiku wa giza
(Utalijua tu, hupaswi kulijua, ni kama usiku wa giza)
3. Kuku mgeni hakosi kamba mguuni
(anakimbia hakosi kamba mguuni analala mapema)
4. Asiyesikia la mkuu huvunjika guu
(hupofuka macho, masikio huziba, huvunjika guu)
5. Chovya chovya humaliza buyu la asali
(hukausha buyu la maji, humaliza buyu la asali, humaliza maziwa yote)
6. Mtaka cha uvunguni sharti ainame
(sharti ainue meza aingie uvunguni, ainame)
7. Mwenda pole hajikwai
(huumia miguu, hujikwaa, hajikwai)
8. Bandu bandu humaliza gogo
(humaliza chungwa lote, humaliza gogo, humaliza kiazi chote)
9. Mgema akisifiwa tembo hulitia maji
(Tembo huangusha mnazi tembo hulitia ma)

Kuandika methali zinazofanana maana na methali zifuatazo

1. Uzuri wa mkakasi ndani kipande cha mti
Inafanana na kila king'aacho si dhahabu
2. Mchumia juani hulia kivulini
Inafanana na
  - Baada ya dhiki faraja
  - Mvumilivu hula mbivu
3. Waarabu wa pemba wanajuana kwa vilemba
Inafanana na ndege wafananao huruka kwa pamoja

4. Mtoto umleavyo ndivyo akuavyo
Inafanana na kusema samaki mkunje angali mbichi
5. Umoja ni nguvu utengano ni dhaifu
Ni sawa na kusema kidole kimoja hakivunji chawa

ZOEZI

1. Mtaka cha uvunguni sharti ainame
Maana ukitaka kufanikiwa katika maisha ni lazima ujishughulishe
2. Mwenda nole haikwai
  - ❖ Methali hii inamaanisha kuwa ni busara kutembea kwa uangalifu ili usijikwae na kuumia
3. Chovya chovya humaliza buyu la asali
  - ❖ Methali hii inahusu kutotumia vitu vibaya tujiwekee akiba
  - ❖ Maana yake ni ukitumia kidogokidogo mwishowe utamaliza kabisa na malengo uliyopanga hayatafikiwa
4. Asiyesikia la mkuu huvunjika guu
  - ❖ Hii ina maana kuwa usiposikiliza wakubwa utapatwa na matatizo
5. Kidole kimoja hakivunji chawa
  - ❖ Hii inatufundisha kuhusu kushirikiana
6. Mchumia juani hulia kivulini
  - ❖ Inatufundisha luwa ukijishughulisha katika kazi baadae utakula matunda yake.

Kusoma methali zifuatazo

1. .Zimwi likujalo halikuli likakwishaHaba na haba hujaza kibaba
2. Penye nia pana njia
3. Akufaaye kwa dhiki ndiye rafiki
4. Kidole kimoja hakivunji chawa
5. Mtaka yote kwa pupa hukosa yote
6. Adhabu ya kaburi aijuae maiti
7. Mwenye macho haambiwi tazama
8. Vyote ving aavyo si dhahabu
9. Uzuri wa mkakasi ndani kipande cha mta

10. Masikini akipata matako hulia mbwata.

Kueleza maana ya methali zifuatazo

1. Methali: Kuishi kwingi ni kuona mengi
  - ❖ Maana: Tuwaheshimu wazee wetu kwani wao ndio sababu kuwepo kwetu na vyote tulivyovikuta wana uzoefu navyo na wa mambo mengi
2. Methali: Kuku mgeni hakosi kamba mguuni
  - ❖ Maana: Mtu mgeni hujulikana tu kwani huwa tofauti na wenyeji
3. Methali: Jogoo wa shamba hawiki mjini
  - ❖ Maana: Mtu akitoka sehemu moja kwenda nyingine huwa mgeni na hawezi kuchangamka kama alivyokuwa kule alikotoka.
  - ❖ Methali: Mdharau mwiba mguu huota tende
  - ❖ Maana: Ukidharau jambo dogo, litakupata au litakuwa kubwa zaidi.
4. Methali: Kidole kimoja hakivunji chawa
  - ❖ Maana: Bila kushirikiana huwezi kufanikiwa

NAHAU

Kusoma nahau zifuatazo

1. Mkono wa birika
2. Amevaal miwani
3. Ameuchapa mtindi
4. Kufa kishujaa
5. Mezea mate
6. Piga domo
7. Piga chenga
8. Piga mbiu
9. Shika nafasi

Kueleza maana ya nahau hizi

1. Nahau: Amevaa miwani
  - ❖ Maana: Amelewa pombe
2. Nahau: Mezea mate
  - ❖ Maana: Tamani kitu
3. Nahau Mkono wa birika
  - ❖ Maana: Mchoyo
4. Nahau: Piga domo
  - ❖ Maana: Kuongea sana
5. Nahau: Shika nafasi
  - ❖ Maana: Jaza nafasi
6. Nahau: Piga mbiu
  - ❖ Maana: Tangaza eneza habari
7. Nahau: Piga chenga
  - ❖ Maana: kukwepa
8. Nahau: Kufa kishujaa
  - ❖ Maana: Kushindwa baada ya kujitahidi sana

Kutaja maana ya maneno yafuatayo

1. Ana roho ya kutu – Ana roho mbaya
2. Washika hamsini zao
3. Kuota mapembe- Kushindikana.
4. Kujikaza kisabuni – Kuvumilia mpaka mwisho
5. Kula bata – Kula raha
6. Kukata kauli - Kufariki

Kueleza maana moja kwa kila nahau

- (a) Nahau: Kujikaza kisabuni
  - ❖ Maana: kuvumilia mpaka mwisho
- (b) Nahau kukata kauli

❖ Maana: Kufa

(c) Nahau: Kula yamini

❖ Maana: Kuapa

(d) Nahau Kututupa mkono

❖ Maana: Tangaza/ eneza habari

Kutaja maana ya maneno yafuatayo

1. Ana roho ya kutu – Ana roho mbaya
2. Washika hamsini zao Waliendelea na kazi zao
3. Kuota mapembe- Kushindikana
4. Kujikaza kisabuni – Kuvumilia mpaka mwisho
5. Kula bata – Kula raha
6. Kukata kauli - Kufariki

Kueleza maana moja kwa kila nahau

(a) Nahau: Kujikaza kisabuni

❖ Maana: kuvumilia mpaka mwisho

(b) Nahau kukata kauli

❖ Maana: Kufa

(c) Nahau: Kula yamini

❖ Maana: Kuapa

(d) Nahau: Kututupa mkono

❖ Maana: kufariki

2. Kuandika nahau ninazozijua

(a) Nahau: Mvua za rasharasha

❖ Maana: Mvua za manyunyu

(b) Nahau: Kula kiapo

❖ Maana: kuweka nadhiri/ apa

(c) Nahau: Fuata nyayo

❖ Maana: Iga matendo ya mtu

(d) Nahau Fuja mali

- ❖ Maana: Kutumia mali ovyo
- (e) Nahau: Kula chumvi nyingi
  - ❖ Maana: Kuishi miaka mingi
- (f) Nahau Kula rushwa
  - ❖ Maana: Kupokea pesa ili utoe msaada
- (g) Nahau: Zunguka mbuyu
  - ❖ Maana: Kula rushwa
- (h) Nahau Unga mkono
  - ❖ Maana: Kukubaliana
- (1) Nahau: Ona cha mtema kuni
  - ❖ Bupeo
- (j) Nahau: Kumkalia kitako
  - ❖ Maana: Kumsengenya / kumteta mtu

KULINGANISHA VITU

ZOEZI

Kujaza nafasi zilizoachwa wazi kwa kuchagua jibu sahihi kwenye mabano

1. Watu wembamba si sawa sawa na watu wanene
  - ❖ (sawasawa, sawa kama)
2. Nyati ni sawa na ng ombe
  - ❖ (sawa, mkubwa, mdogo, mrefu)
3. Mazīwa si sawa na maji
  - ❖ (sawa, sawasawa, kama)
4. Meza ni kubwa kuliko stuli
  - ❖ (kubwa, ndogo, sawa)
5. Mpapai ni mwembamba kuliko mti wa mwembe
  - ❖ (mrefu, mwembamba, mfupi)
6. Bahari ya Hindi ni kubwa kuliko ziwa Victoria

- ❖ (sawa, kuliko, sawasawa)
7. Meli ni kubwa kuliko mtumbwi
- ❖ (kubwa, ndogo, sawa)

Kutambua na kueleza rangi za vitu

	Epo hili lina rangi ya <u>Kijani</u>
	Papai lina rangi ya <u>Chungwa</u>
	Zabibu hizi zina rangi ya <u>zambarau</u>
	Mkaa tunaowasha moto huwa na rangi nyeusi

Majina ya rangi mbalimbali

- ❖ Bluu
- ❖ Nyekundu
- ❖ Njano
- ❖ Kijivu
- ❖ Kijani
- ❖ Zambarau
- ❖ Kahawia
- ❖ Maziwa
- ❖ Nyeupe
- ❖ Nyeusi

Kuoanisha kundi A na kundi B ili kupata rangi sahihi ya kitu

	KUNDI A		KUNDI B
1	Nywele	A	Nyekundu
2	Anga	B	Nyeusi
3	Maziwa	C	Nyeupe
4	Mimea	D	Hakuna rangi
5	Damu	E	Kijani
6	Unga wa mahindi	F	Blue
7	Maji	G	Rangi ya maziwa

MAJIBU

1. B
2. F
3. G
4. E

5. A
6. C
7. D

KAZI ZA WATU

ZOEZI

Kuoanisha kundi A na B

	KUNDI A		KUNDI B
1	Daktari tabibu	A	Huwa na dawa ya kudunga
2	Nesi	B	Hutufundisha shulenii
3	Mwalimu	C	Hula pamoja nasi
4	Sindano	D	Huwa anatupenda
5	Mgonjwa	E	Husema unaumwa nini?
		F	Hutuhudumia hospitalini
		G	Huenda kutibiwa

MAJIBU

1. E
2. F
3. B
4. A
5. C

KUCHAGUA JIBU SAHIHI

1. _____ htuandalia chakula kizuri
  - (a) Muandaaji
  - (b) Mpishi
  - (c) Fundi
  - (d) Muonjaji
- 2 _____ amejenga nyumba nzuri
  - (a) Mjenzi

- (b) Muashi
- (c) Fundi
- (d) Selemala

3. Meza nzuri imetengenezwa na _____

- (a) Muashi
- (b) Mweredi
- (c) Seremala
- (d) Nahodha

4. Huongoza meli baharini _____

- (a) Rubani
- (b) Nahodha
- (c) Dereva
- (d) Kiongozi

5. Hufuga wanyama na ndege mbalimbali

- (a) Mkulima
- (b) Mfugaji
- (c) Mtunzaji
- (d) Mkuzaji

6. _____ huvua samaki majini

- (a) Mloaji
- (b) Mvuaji
- (c) Mvumi
- (d) Mchoraji

7. Kiongozi _____ sisi VIZuri

- (a) Hatuelekezi
- (b) Hutuongoza
- (c) Hatusindikizi

(d) Hatusaidii

8. Mlezi _____ watoto kwa tahadhari

- (a) Hulea
- (b) Hutunza
- (c) Husaidia
- (d) Husimamia

9. Mtu anayehukumu kesi mahakamani _____

- (a) Hakimu
- (b) Mhukumiwa
- (c) Mtuhumiwa
- (d) Polisi

10. Fundi atengenezae Pete, hereni na mikufu _____

- (a) Fundi herein
- (b) Sonara
- (c) Madini
- (d) Mvubi

MAJIBU

- 1. B
- 2. B
- 3. C
- 4. B
- 5. B
- 6. B
- 7. B
- 8. A
- 9. A
- 10. B

Kutaja majina ya kazi zao kwa kuangalia picha

Huyu ni mpishi, hupika chakula

Huyu ni askari, hulinda watu

Huyu ni daktari, hutibu wagonjwa

Huyu ni mchungaji, anasalisha

NYAKATI MBALIMBALI

Kueleza matukio kwa kutumia nyakati Wakati wa sasa ndio wakati uliopo.-na-Tutasema hivi

1. Rashidi anateleza
2. Salome anakata miti
3. Mama anamenya ndizi

4. Mwadawa anakunywa maji
5. Dada anapika wali
6. Sungura anakula majani
7. Ruben anaimba
8. Sisi tunacheza mpira
9. Rehema anaosha vyombo
10. Mwindaji anawinda digidigi

Wakati uliopita, yaani tukio lililokwisha kutendeka –li-

Tutasema hivi:

1. Babu aliamka mapema sana
2. Mvua ilinyesha jana
3. Mwalimu alitufundisha somo la Kiswahili
4. Washindi walipata zawadi
5. Mama alipika chakula
6. Sisi tulicheza mpira
7. Rebeka aliimba wimbo
8. Kuku alikula mchele
9. Mwalimu wa darasa alitwa Shani
10. Mwajuma alikunywa maji

Wakati ujao, yaani tukio litafanyika baadae au kesho ta-

Tunasema hivi:

1. Rashidi atacheza
2. Salome atakata mti
3. Mama atamenya ndizi
4. Mwadawa atakunywa maji
5. Dada atapika wali
6. Sungura atakula majani
7. Ruben ataimba
8. Sisi tutacheza mpira
9. Rehema ataosha vyombo

10. Mwindaji atawinda digidigi

Wakati mtimilifu, yaani jambo limekamilika kutendwa, -me-Tutasema hivi -

1. Rashidi amecheza
2. Salome amekata mti
3. Mama amemenya ndizi
4. Mwadawa amekunywa maji
5. Dada amepika wali
6. Sungura amekula majani
7. Ruben ameimba
8. Sisi tumecheza mpira
9. Rehema ameosha vyombo
10. Mwindaji amewinda digidigi

Kusoma sentensi hizi

1. Mwajuma alilia sana
2. Yusufu analia sana leo
3. Jose Amelia kweli leo
4. Misheli atalia kweli akiachwa

Kutaja nyakati kwenye kila sentensi hizo hapo juu

1. Wakati uliopita
2. Wakati uliopo
3. Wakati mtimilifu
4. Wakati ujao

Kukanusha matukio ya nyakati mbalimbali kwa kutumia sentensi

Nyakati mbalimbali ni hizi

1. Wakati uliopita
2. Wakati uliopo
3. Wakati ujao

Matukio ni matendo mbalimbali tunayoyafanya mara kwa mara

Kwa mfano:-

- ❖ Kula
- ❖ Kuimba
- ❖ Kucheza
- ❖ Kusali
- ❖ Kuogelea
- ❖ kusoma
- ❖ Kutembea
- ❖ Kukimbia
- ❖ Kukaa
- ❖ Kutazama
- ❖ Kupenda
- ❖ Kusema

Matukio haya tunaweza kuyaweka katika makundi mawili

- (a) Kukubali
- (b) Kukataa/ kukanusha.

1. Kukubali/ kukanusha wakati uliopo

	KUKUBALI	KUKANUSHA
1	Mtoto anasoma kitabu	Mtoto hasomi kitabu
2	Wanafunzi wanasoma kitabu	Wanafunzi hawasomi kitabu
3	Nyinyi mnaongea darasani	Nyinyi hamuongei darasani
4	Mamba wanaogelea bwawani	Mamba hawaogelei bwawani
5	Sisi tunakula chakula	Sisi hatuli chakula
6	Mama anapika pilau	Mama hapiki pilau
7	Mwalimu anafundisha Kiswahili	Mwalimu hafundishi Kiswahili
8	Baba ananunua shamba	Baba hanunui shamba

2. Kukubali /kukanusha wakati uliopita

	KUKUBALI	KUKANUSHA
1	Mtoto alisoma kitabu	Mtoto hakusoma kitabu
2	Wanafunzi walisoma kitabu	Wanafunzi hawakusoma kitabu
3	Nyinyi mliongea darasani	Nyinyi hamkuongea darasani
4	Mamba waliogelea bwawani	Mamba hawakuogelea bwawani
5	Sisi-tulilula chakula-	Sisi hatukula chakula
6	Mama alipika pilau	Mama hakupika pilau
7	Mwalimu alifundisha Kiswahili	Mwalimu hakufundisha Kiswahili
8	Baba alinunua shamba	Baba hakununua shamba

3. Kukubali/ kukanusha, wakati ujao

	KUKUBALI	KUKANUSHA
1	Mtoto atasoma kitabu	Mtoto hatasoma kitabu
2	Wanafunzi watasoma kitabu	Wanafunzi hawatasoma kitabu
3	Nyinyi mtaongea darasani	Nyinyi hamtaongea darasani
4	Mamba wataogelea bwawani	Mamba hawataogelea bwawani
5	Sisi tutakula chakula	Sisi hatutakula chakula
6	Mama atapika pilau	Mama hatapika pilau
7	Mwalimu atafundisha Kiswahili	Mwalimu hatafundisha Kiswahili
8	Baba atanunua shamba	Baba hatanunua shamba

ZOEZI

Kuandika sentensi moja kwa kila moja ya maneno yafuatayo kwa kukanusha

1. Wakati uliopita

- a) (imba) Sisi tulimba wimbo mzuri
- b) (Kula)Tulikula chakula kitamu sana
- c) (cheza) Sisi sote tulicheza mpira wa miguu
- d) (kufa) Paka wetu alikufa jana
- e) (omba) Sisi tulionomba vitu vya watu

2. Wakati uliopo
  - a) (Piga) anapiga
  - b) (Oga) anaoga
  - c) (Cheka) anacheka
  - d) (Ota) anaota
  - e) (Paka) anapaka

	WAKATI TIMILIFU	WAKATI UJA
1	Dagaa wameoza	Dagaa wataoza
2	Daftari langu limechanika	Daftari langu litachanika
3	Sisi tumemuona kuku porini	Sisi tutamuona kuku porini
4	Bahati yangu imenisaidia	Bahati yangu itanisaidia
5	Wazazi wetu wanatupenda	Wazazi wetu watatupenda

Tusome maneno haya

- ❖ Sisemi, sisomi, siimbi, sichezi, sili,
- ❖ Hatusemi, hatusomi, hatuimbi, hatuchezi, hatuli
- ❖ Huli, husomi, huimbi, huchezi, husemi
- ❖ Hamli, hamsomi, hamuimbi, hamchezi, hamsemi
- ❖ Hasemi, hasomi, haimbi, hachezi, hali
- ❖ Hawasemi, hawasomi, hawaimbni, hawachezi, hawali
- ❖ Tunakanusha tukio kwa kueleza kukataa tendo fulani
- ❖ Hawasemi, hawasomi, hawaimbni, hawachezi, hawali

Tunakanusha tukio kwa kueleza kukataa tendo fulani

1. Mimi sipendi kusema uongo
2. Mimi sikupenda kusema uongo

3. Mimi sitapenda kusema uongo

Kuonyesha hali ya hisia katika mazungumzo

1. Tulifurahi wote tulipoambiwa tumefaulu mtihani

2. Tulisikitika tulipoambiwa kuwa mwenzetu amekufa, kweli Bwana alitoa na Bwana ametwaa

3. Wote tulishangaa kuona jiwe linang'aa vile! Hiki ni kitu gani

4. Mwajuma alianguka na kupoteza fahamu, alipoambiwa kuwa mama yake
amefariki mama weeeeeeee

Kuomba vitu kutoka kwa watu wengine

Amina

Amina ni msichana wa darasa la nne katika shule ya msingi Ukombozi. Yeye na mimi tunasoma darasa moja, pia huwa tunakaa katika dawati moja. Huwa tunapeana vitu vyetu pia. Mimi humuomba na yeye huniomba pia

Juzi Amina alisahau kalamu yake nyumbani. Kwa hiyo mwalimu alipotoa kazi ya kufanya Amina aliniambia "samahani Daudi, ninaomba kalamu yako moja niandikie" mimi nilichukua kalamu yangu nikampa Amina. Yeye alipokea kwa mikono miwili kisha akasema "ahsante Daudi" nikamjibu "karibu tena" akafurahi sana.

ZOEZI

Kutunga sentensi kwa kila neno lifuatalo

Samahani, Tafadhali, Ninaomba

SENTENSI

Samahani

1. Nilipovunja sahani nilisema samahani
2. Dada alinikanyaga akaniambia samahani
3. Samahani mwalimu sitarudia tena

Tafadhali

1. Tafadhali Juma naomba uniazime kalamu
2. Tafahalli usinikanyage
3. Naomba nipite tafadhali

Ninaomba

1. Asha ninaomba uniazime peni
2. Mama ninaomba hela ya kununulia rula
3. Kaka ninaomba unisamehe kwa kosa nililokufanyia

KUELEKEZA

Watu huwa tunaelekezana, kuelekeza wenzetu kwa kutumia maneno haya

1. Twende nyumbani
2. Karibu, njoo tule chakula
3. Nenda, simama, nenda kula

Abdul

Abdul anasoma darasa la nne pamoja na Mwajuma. Wote ni watoto wa mwalimu Yuda. Siku moja Mwajuma alikuwa anaumwa kichwa. Abdul akamwendea dada yake na kumwambia "Mwajuma" twende kwa baba akupeleke hospitali" Mwajuma akasimama akampa Abdul begi lake wakaenda kwa mwalimu Yuda baba yao. Abdul akagonga mlango ngo... ngo! mwalimu akaitikia nani? Abdul akajibu ni mimi hapa Mwajuma anaumwa kichwa. Baba yao akamwambia Mwajuma "kaa hapa" akaketi kisha akamwambia, subiri nikuombee ruhusa ukatibiwe, nitakupeleka hospitali. Abdul nenda darasani, dada yako yuko salama Nitambeba kwenye baiskeli yangu.

Abdul akarudi darasani.

Huwa tunasema hivi

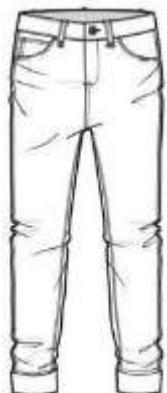
1. Hodi----- hujibiwa karibu-
2. Njoo----- nasi hujibu haya
3. Kaa hapa -----Mwajuma alikaa

Soma maneno haya

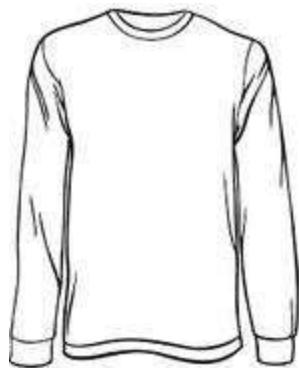
Vaa, karibuni, twendeni, simameni

MAVAZI

1. Mavazi ya wanaume
  - ❖ Kutaja mavazi ya wanaume
    - (a) Hii ni picha ya suruali

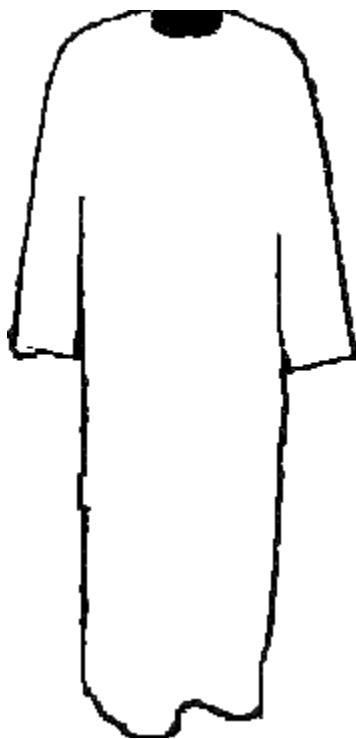
- (b) Hili ni shati

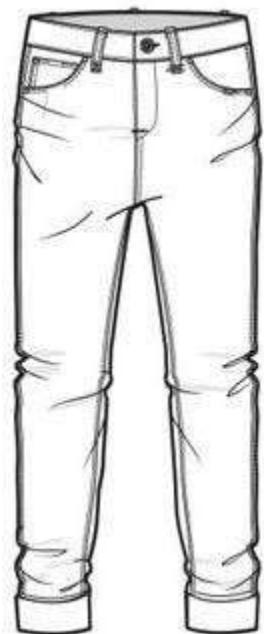
c) hii ni Fulana

d) hii ni Kaptula

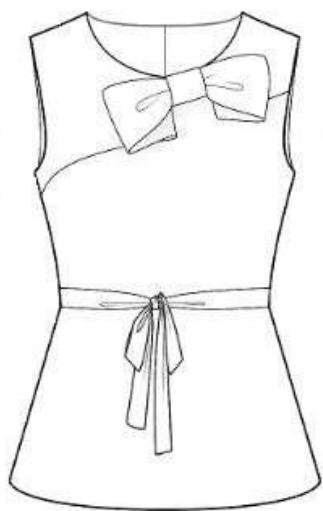
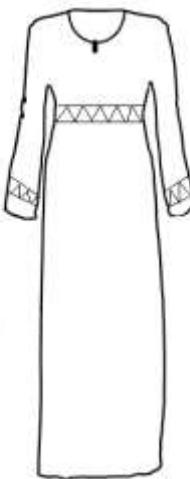
Hii ni Kanzu

Hii ni suruali

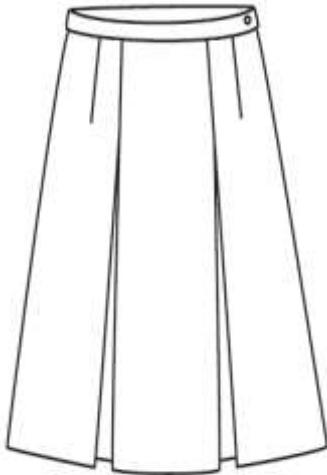
2. Mavazi ya wanawake

Kutaja mavazi ya wanawake

Hii ni blauz

Hii ni Sketi

Kusoma kifungu cha habari na kutambua mavazi ya wanawake

Dukani kwa Muha

Katika mtaa wetu kuna duka kubwa. Duka hili huitwa duka la muha. Muha huwa anaongea kama anaimba. Unataka nini weweeeeee!, nikupatie na risiti weweeeeee! Wanunuzi bnjibu odryo weweeeeee!

Duka lake lina nguo za kike, nguo hizo ni kama, kanga, vitenge, gauni, baibui na blauzi. Muha huuza pia gagulo, leso, mashati na blauzi. Dada huenda dukani kwa muha kununua nguo.

Mavazi ya wanawake yaliyopo dukani kwa muha ni baibui, kanga, vitenge, blauzi gagulo na blauzi.

MAJINA YA VINYWAJI

1. Vinywaji visivyo na vilevi

Faida

Maji

- i. Hukata kiu
- ii. Husaidia kuyeyusha chakula mwilini
- iii. Ni sehemu ya uhai

Maji ya matunda (juisi)

- i. Hukata kiu
- ii. Hutibu magonjwa
- iii. Huwafaa watoto na wagonjwa

Soda

- i. Hutuliza kiu
- ii. Huongeza sukari mwilini

Hasara

- i. Vinywaji vyenye sukari nyingi vina madhara mwilini mwetu
- ii. Huongeza sukari isiyotakiwa mwilini

Tahadhari

Vinywaji vyenye sukari nyingi yatupasa kuvinywa kwa tahadhari

2. Vinywaji vyenye kilevi (Pombe)

(a) Pombe za kienyeji

- ❖ Wanzuki
- ❖ Mbege
- ❖ Dengelua
- ❖ Mnazi
- ❖ Ulanzi
- ❖ Wanzuki
- ❖ Mbege

Faida

- ❖ Huwa na lishe kidogo
- ❖ Hutengenezwa na nafaka (baadhi)
- ❖ Hutuliza kiu
- ❖ Huwaburudisha wanywaji

Hasara

1. Nyingi huwa chafu zikiandaliwa vibaya
2. Husababisha magonjwa kama kuhara
3. Hypoteza pesa kwa walevi
4. Kudhoofisha afya ya mnywaji
5. Mlevi huweza kupungua uzito akinywa sana gongo

(b) Pombe za viwandani

- ❖ Bia
- ❖ Wiski
- ❖ Konyagi
- ❖ Kilimanjaro

Faida

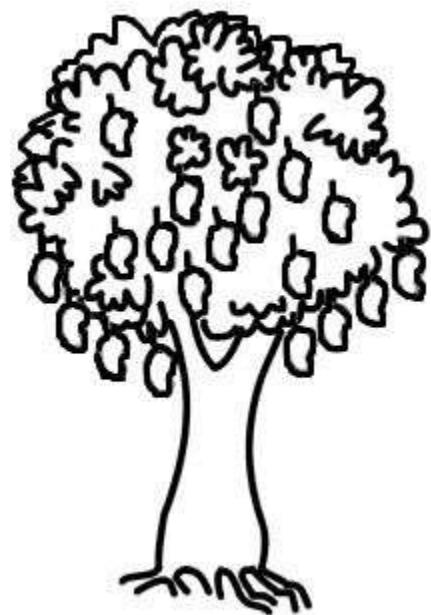
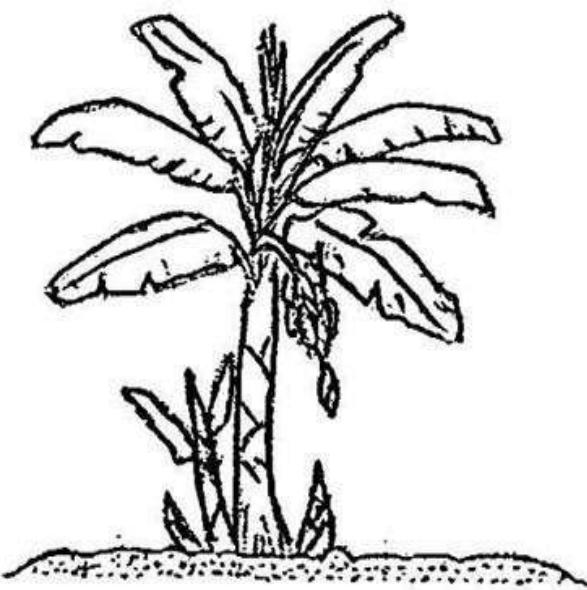
1. Hutuliza kiu
2. Hutumika kuburudisha wanywaji
3. Hutumika kuaweka watu pamoja.

Hasara

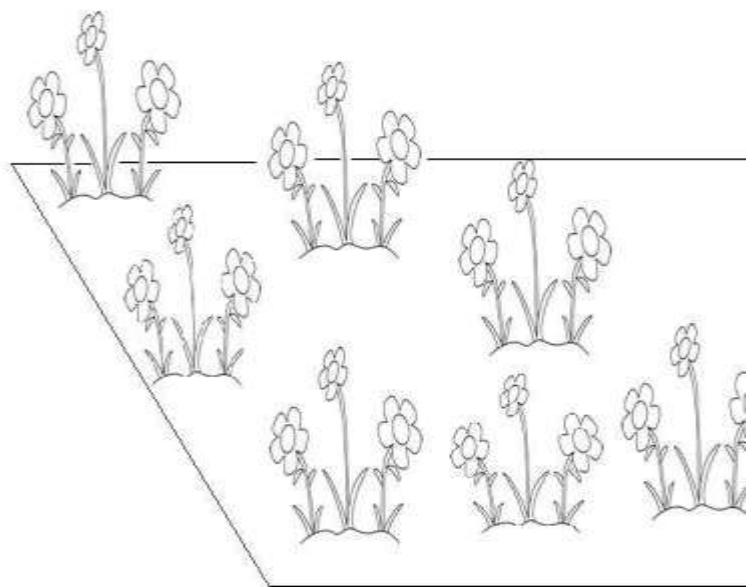
1. Hutumia pesa nydingi
2. Hudhoofisha afya
3. Huchangia kuongeza uzembe
4. Walevi wanaweza kupata kisukari

MIMEA KATIKA MAZINGIRA YETU

1. Miti ya matunda

2. Miti ya mapambo na kivuli
3. Mimea ya maua
4. Mimea ya mbogamboga

Mti wa kivuli na mimea ya maua

Faida za mimea

1. Hutupatia kivuli

2. Hutupatia hewa safi
3. Hutupatia dawa
4. Hutupatia chakula

Kuoanisha maneno ya kundi A na maelezo ya kundi B

	KUNDI A		KUNDI B
1	Maji	A	Unywaji wa pombe
2	Maji ya matunda	B	Unywaji wa maji
3	Vinywaji baridi	C	Hutumika kama dawa
4	Pombe	D	Vina lishe kwa binadamu
5	Ni hasara kwa afya	E	Hulevya wanywaji
6	Hudhoofisha akili	F	Ukinywa na kuzoea ulevi
		G	Vina sukari nyingi isiyofaa
		H	Ni kinywa bora cha asili
		I	Ni bora kwa wagonjwa

МАЛІВУ

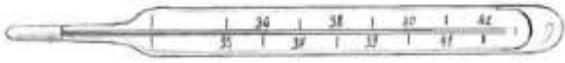
Kuandika habari kuhusu umuhimu wa maji

Maji, maji, maji! Viumbe hai wote hutumia maji akiwemo na binadamu, kinywaji cha maji ni muhimu kwa binadamu na viumbe hai wote. Binadamu anategemea maji ili awe hai. Maji hutumika kwa kunywa, kupikia, kuoga, kufulia kujengea na hata kumwagilia.

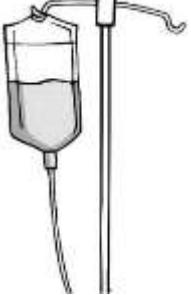
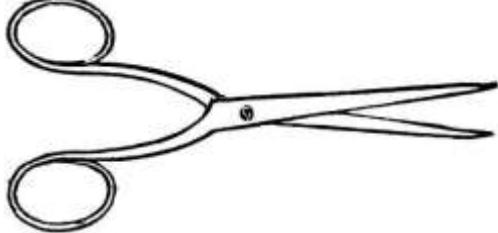
Wanyama nao wanahitaji maji kwa ajili ya kunywa, na kupooza miili yao kwa kuogelea. Wanyama wasipopata maji hufa kirahisi. Mímea pia inahitaji maji ili iweze kuishi na kukua Bila maji hakuna maisha ya mtu, wanyama na mimea.

Ili tuwe na maji inatupasa kutunza vyanzo vyta maji ili viweze kuwa endelevu. Tusilime, tusikate miti na tusitupe taka ndani ya maji.

MAJINA NA VIFAA VINAVYOTUMIKA ZAHANATI

	Hii ni sindano ya hospitalini hutumika kudunga dawa mwilini
	Hiki ni kitanda cha magurudumu, hutumika kubebrea wagonjwa
	Hiki ni kipimajoto, hutumika kupimia joto la mwili wa mgonjwa
	Hili ni kopo la dawa, dawa hutibu wagonjwa

ZOEZI

	Hiki ni kifaa cha drip. Chombo hiki hutumika ktundikia maji magonjwa wenye tatizo la upungufu wa maji mwilini
	Huu ni mkasi, hutumika kukatia vitu
	Hivi ni vibanio, hutumika kushika vifaa tiba vingine mfano, vitu vyamoto
	Hiki ni kitanda, hutumika kulaza wagonjwa
	Hiki ni kifaa cha hospitali. Hutumika kupima mapigo ya moyo

1. Kutaja vifaa vingine vya hospitali
  - (a) Kiti
  - (b) Meza
  - (c) Mpira wa kutandikia kitanda
  - (d) Pamba
  - (e) Spiriti
2. Kueleza kazi za vifaa hivyo
  - (a) Kiti
    - ❖ Kukalia mhudumu/ mgonjwa
  - (b) Meza
    - ❖ Kuandikia kuweka chakula cha mgonjwa
  - (c) Mpira
    - ❖ Kuzuia mikojo
  - (d) Pamba
    - ❖ Kusafishia eneo la kuchomea sindano
  - (e) Spiriti
    - ❖ Kusafishia kidonda
3. Kuandika **kweli** au **si kweli**
  - a) Sindano hutumika katika kunywa dawa **si kweli**
  - b) Mkasi huwa unatumika kukatia vitu mbalimbali **kweli**
  - c) Dripu hutusaidia kuchomea sindano **si kweli**
  - d) Dawa ni chakula anachokula daktari **si kweli**
  - e) Wagonjwa ni watu wenye maradhi **kweli**
  - f) Kitanda hutumika kulala wagonjwa **kweli**
  - g) Kipima joto ni chombo cha kupimia ukali wa moto **kweli**

NYAKATI

Nyakati zimegawanyika katika sehemu kuu tatu ambazo ni--

1. Wakati uliopita
2. Wakati uliopo
3. Wakati ujao

	wakati	Silabi ya wakati	
1	Uliopita	-li-	❖ Tulikula ❖ Alikula
2	Uliopo	-na-	❖ Tunakula ❖ Wanakula
3	Ujao	-ta-	❖ Tutakuwa ❖ Watakuwa

Kutunga sentesi za wakati uliopita

Tutatumia -li-

1. Juma alifundishwa kusoma
2. Mama alipika pilau tamu sana
3. Juzi tulikula wali na kisamu
4. Asubuhi niliamshwa mapema
5. Babu-aliferahi alipetafuna bisi
6. Dada alinunua nyanya gengeni

ZOEZI

Kuandika matendo niliyofanya jana

1. Jana mchana nilikula ugali
2. Jana asubuhi nilifua nguo
3. Jana jioni nilikwenda bichi
4. Jana nilikula matunda
5. Jana jioni nilimuogesha mdogo wangu

Kutunga sentensi kwa kutumia nyakati mbalimbali

1. Jana tulikula samaki
2. Sasa tumekula samaki mtamu

3. Watoto watakula samaki mtamu

Kutunga sentesi za wakati uliopo, kutumia -na-

1. Mwajuma anasoma kitabu darasani
2. Mwalimu anafundisha somo la Kiswahili
3. Mwalimu kitwanga anasahihisha
4. Sisi tunacheza mpira uwanjani
5. Kuku anatembea

Kumuuliza mwenzangu-ataje-mambo mawili anayoyatenda sasa

- (a) Asha anasoma
- (b) Asha anaandika

Na mimi ninafanya nini sasa hivi?

- (a) Mimi ninasoma kitabu
- (b) Pia m imi ninaandika katika daftari

Kusoma maneno yafuatayo

- ❖ Anakula
- ❖ Anakunywa
- ❖ Anasema
- ❖ Mnaona
- ❖ Mnakuja
- ❖ Mnaimba
- ❖ Tunaimba
- ❖ Tunacheza
- ❖ Tunasoma

6. Kuandika sentensi za wakati ujao (ta)

- ❖ Tutakula matunda matatu
- ❖ Mananasi yataletwa leo
- ❖ Mama-atanletea-zawadi

- ❖ Sisi tutaimba wimbo wa Taifa
- ❖ Sote tutakwenda kwenye kikao

Kusoma maneno haya

- ❖ Tutakula
- ❖ Nitakula
- ❖ Utakula
- ❖ Utakuja
- ❖ Nitakuja
- ❖ Tutakuja
- ❖ Mtaimba
- ❖ Wataimba
- ❖ Sitaimba

7. Kuandika sentesi za wakati mtimilifu -me-

- ❖ Mama amekula matunda
- ❖ Sisi tumetoka darasani
- ❖ Paka amekamata panya
- ❖ Ng'ombe ameota mapembe
- ❖ Mtoto amelala kwenye kitanda

Tusome wote ..... me ..... me!

- ❖ Tumelima
- ❖ Tumeshiba
- ❖ Tumekula
- ❖ Tumelala fo fo fo !

**KUTUMIA MAANDISHI KATIKA MAWASILIANO KULINGANA NA
MIKTADHA MBALIMBALI**

Kuandika sentensi kwa kuzingatia alama za uandishi

1. Bibi yangu anaitwa Semwa
2. Anaishi huko Iringa
3. Bibi alisema, wakati wa likizo tukamtembelee

4. Bibi ameliha shamba lenye matunda danmu, maembe, mananası na mapapai
5. Tukienda tutamsaidia kupalilia

Kuandika kifungu cha habari

Nyumbani kwa shangazi

Shangazi yangu anaitwa Mwadawa, anaishi Njombe Dadaga, nyumba yake ipo karibu na mto, pia imezungukwa na miti mbalimbali: - Miti iliyopo ni ya matunda kama vile: - miparachichi, mipera, miembe, michungwa, mipapai, mistafeli, mitopetope na matunda damu.

Nilipokuwa huko shangazi aliniuliza ninapenda matunda gani? Shangazi yangu? Nilihamaki, mimi napenda peasi. Shangazi alifurahi akasema tena ooh! Shangazi yangu unapenda peasi! Akaenda kuniletea matunda yangu.

Kutambua alama za uandishi zilizotumika katika uandishi zilizotumika katika sentensi.

1. Shangazi yangu anaitwa Mwadawa, anaishi Njombe Dadaga.
  - ❖ Tumetumia mkato, pumziko dogo
  - ❖ Tumetumia kituo. Pumziko kubwa
2. Pia imezungukwa na miti mbalimbali
  - ❖ Tumetumia nukta mbili na kistari kuonyesha vitu katika orodha
3. Niliulizwa swalı
  - ❖ Ninapenda matunda gani shangazi yangu?
  - ❖ (Alama ya kuuliza(??))
  - ❖ Pia shangazi ameshangaa kusikia ninapenda peasi.
4. Sentensi zote kuu zimeanza na neno lenye herufi kubwa mwanzoni kama : -
  - (a) Shangazi yangu anaitwa Mwadawa
  - (b) Nilipokuwa huko
5. Majina yote ya watu na Mungu yanaanza na herufi kubwa kama vile Mwadawa.
6. Pia jina Njombe limeanza na herufi kubwa

Ni muhimu kutaja majina ya watu, miji, nchi kwa kuandika herufi kubwa mwanzoni kwa mfano: -

- ❖ Dodoma
- ❖ Iringa
- ❖ Tanga
- ❖ Arusha
- ❖ Bagamoyo
- ❖ Dar es salaam
- ❖ Mbeya
- ❖ Marekani
- ❖ Ruvuma
- ❖ Misri
- ❖ Ethiopia
- ❖ Kilimanjaro
- ❖
- 7. Kila baada ya nukta, neno linalofuata huanza kwa herufi kubwa kama vile
  - ❖ Nilipokuwa huko Shangazi aliniuliza napenda matunda gani? Nikahamaki
  - ❖ Kutazama picha hizi kisha kuandika habari

1. Wewe unaitwa nani?
2. Mimi ninaitwa Asha
3. Twende kule kiwanjani tukacheze mpira
4. Rafiki yangu nakupenda sana
5. Watu wanashangaa loo! Mamba anammeza Ng ombe!
6. Wewe mbona umechelewa kurudi?

Kusoma sentensi hizi na kuzipanga ili ziwe kwa kufuata mpangilio sahihi

1. Mtoto anakimbiza kuku
2. Mtoto amempa baba kuku
3. Mtoto anamkamata kuku bandani
4. Baba anamnyonyoa kuku
5. Baba anamchinja kuku
6. Mama anapika kuku jikoni
7. Familia yote ipo mezani wanakula kuku

ZOEZI

1. Kuandika habari fupi kutokana na sentensi hizo

Siku moja jioni baba alimwambia mtoto, akamate kuku. Mtot aliuliza kuku yupi baba?. Baba akajibu yule jogoo. Mtoto akaanza kumfukuza hadi alipompata na kumpelekea bab yake. Baba akamchinja yule kuku na kumnyonyoa. Kisha akampa mama, na mama akaanza kumpika yule kuku, baada ya kuiva sote tulikaa mezani na kuanza kula kuku.

2. Kuna alama tatu za uandishi. Nazo ni:

- i. Nukta/ kituo kikubwa
- ii. Mkato / kituo kidogo
- iii. Ulizo

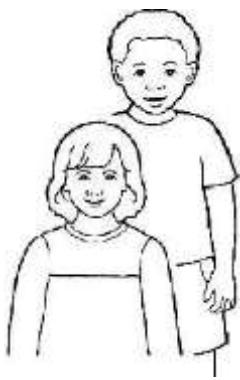
3. Kuandika kifungu cha habari chenye mfuatano wa matukio kwa kuzingatia alama za uandishi.

Ngasindwa ni bibi yangu Yeye ni mamna yake baba yangu. Nilimuona siku tulipokwenda nyumbani kumuona babu yetu. Baba yetu anaitwa Dalika maana yake ni shukuru. Bibi na babu ni wazee sana lakini babu ndiye mzee kabisa, mgongo wake umepinda, anatembea kwa kutumia mkongojo, na meno yote yameng'oka, amebaki kibogoy.

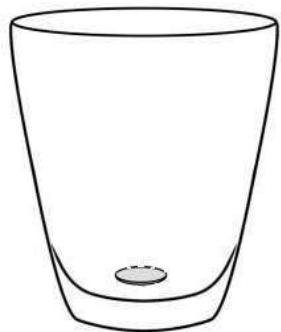
Bibi Ngasindwa ana kibuyu kidogo, hukitumia kuweka togwa, wakati mwengine huweka asali, pengine maji pia. Mwenyewe hukitundika anapofikia yeye tu.

KUANDIKA, KUONYESHA WATU/ VITU MAHALI VILIPO

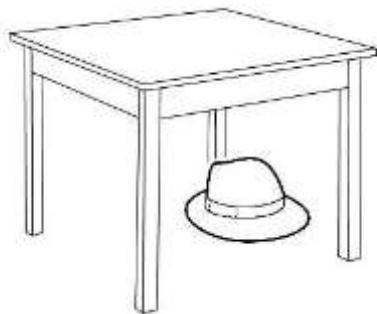
- ❖ Nyuma ya .....
- ❖ Ndani ya .....
- ❖ Nje ya .....
- ❖ Chini ya .....
- ❖ Juu ya .....
- ❖ Pembeni ya .....
- ❖ Kando ya .....

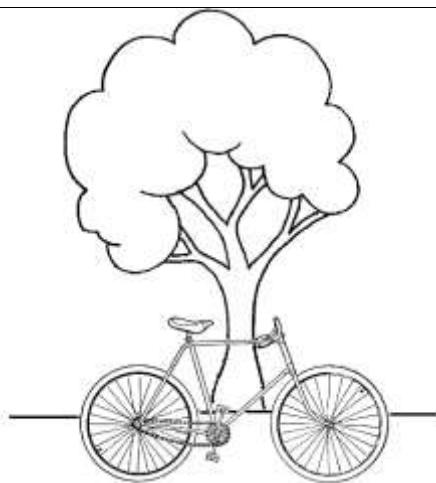
Adamu amesimama nyumba ya Asha

Sarafu ipo ndani ya Glasi

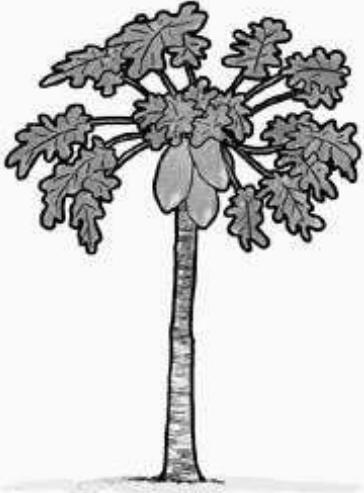

Kofia ipo chini ya meza

Baiskeli imesimamishwa pembedi ya mtii

Kusoma habari hii kasha kujibu maswali

	Matunda yapo juu ya mti
	Watu wanatembea kando ya barabara
	Mbwa yupo nje ya nyumba

Asubuhi moja

Siku moja asubuhi ilinyesha mvua kubwa sana Watu wote tulikuwa tumejificha ndani ya nyumba zetu. Tulikuwa tunasubiri mvua ishe ili twende shulenii. Ndani alikuwepo bibi yetu, mama, baba na wadogo zangu Maria na Dora

Mbwa wetu alianza kubweka akiwa mlangoni akasimama na kuzunguka nyuma ya nyumba, akabweka tena, mara ukasikika mliongwe! kwee! Kisha grii! Groo! Tulishtuka sana na kuogopa mliongwe ule ulitokea nyuma ya nyumba yetu.

Baba akaingia chumbani akachungulia tokea ndani ya chumba Akamuona simba mkubwa amemuua mbwa wetu. Simba alikuwa anachungulia ndani kupitia tundu la dirishani alikuwa anataka kuingia ndani ya nyumba yetu kupitia dirishani. Baba aliogopa akafunga dirisha upesi.

Mbele ya nyumba yetu, tuliwaona simba wengine wakiwa chini ya mti wakiwa wamejikusanya wamelala, wakiwa wamejificha mvua. Juu ya ule mti kulikuwa na tai walikuwa wanawavizia simba wawinde ili nao wapate walau kidogo. Kando ya simba waliolala kulikuwa na mifupa mingi iliyooonesha kuwa ni ya mnyama aliyeliwa na simba wale. Huenda alikuwa ng'ombe.

ZOEZI

Chagua jibu sahihi

1. Kweli mbwa wetu alikuwapo _____ ya nyumba
  - (a) Mbele ya
  - (b) Mbele
  - (c) Nyuma
  - (d) Ndani

2. Tai walikuwa _____ ya mti
  - (a) Chini

(b) Juu

(c) Pembeni

(d) Karibu

3. Mifupa ilionekana ikiwa _____ ya simba

(a) Pembeni ya

(b) Katikati ya

(c) Kando

(d) Nyuma

4. Simba alikuwa amejibanza_____

(a) Nyuma ya ua

(b) Nyuma ya nyumba

(c) Mbele ya

(d) Mbele ya nyumba

5. Watu wote tulikuwa tumejificha

(a) Chini ya nyumba

(b) Juu ya nyumba

(c) Ndani ya nyumba

(d) Mbele ya nyumba

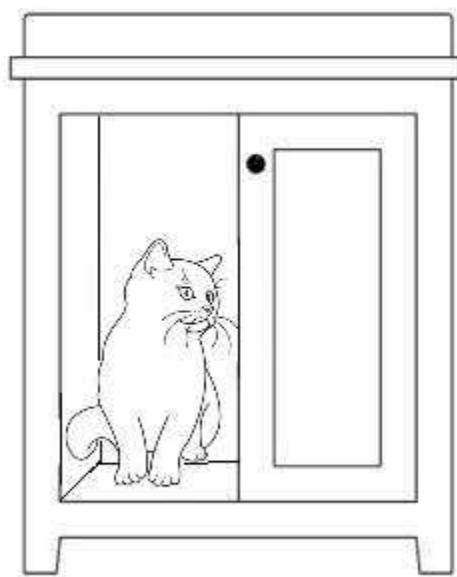
Kusoma sentensi hizi

1. Simba yuko juu ya mti
2. Maembe yamo ndani ya tenga
3. Panya yumo ndani ya kabati
4. Mbwa amelala nje ya banda
5. Mwizi yupo nyuma ya nyumba yetu

KUANDIKA SENTENSI HIZI

1. Chui yuko juu ya mti
2. Mayai yamo ndani ya kikapu

3. Paka yumo ndani ya kabati
4. Mbwa amelala nje ya nyummba
5. Mwizi yupo nyuma ya nyumba yetu
6. Kuandika habari kuhusu madawa ya kulevya

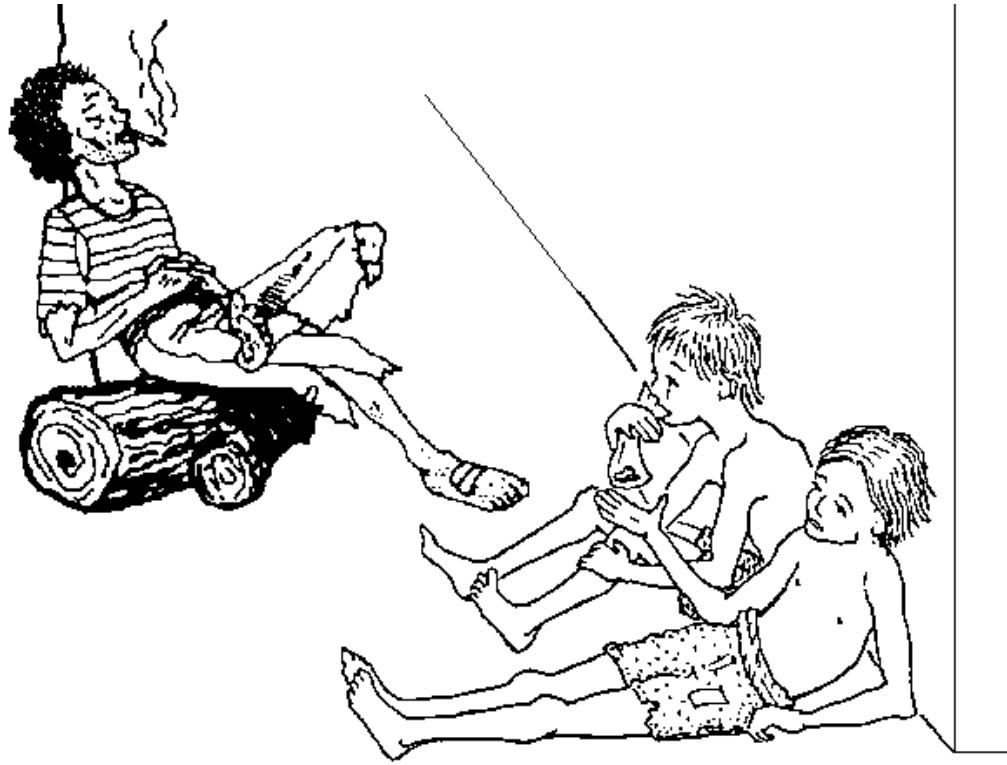

Kuandika habari kuhusu amdawa ya kulevyia

MADAWA YA KULEVYIA

Dawa za kulevyia Watu wanatumia dawa hizo kwa malengo yao. Madawa hayo ni kama vile bangi, mirungi, kubeli na ugolo. Watu hutumia madawa ya kulevyia kwa njia ya kunusa, kubugia, kulamba na pia kwa njia ya sindano.

Madhara ya matumizi dawa za kulevyia ni mengi na makubwa sana. Baadhi ni afya ya mtumiaji inakuwa dhoofu, mtumiaji anaweza kuwa mwizi au kibaka hupoteza uwezo wa kufanya kazi pia anaweza ya kufa. Pia mazoea ya kutumia vilevi hivyo ni hasara kwa Taifa

ZOEZI

Matatizo yanayotokana na madawa ya kulevya

Mtumiaji wa madawa ya kulevya hudhoofika mwili na afya yake kwa ujumla. Mtumiaji huweza kugeuka mwizi au kibaka ili apate pesa za kununua dawa za kulevya Mtumiaji hupoteza uwezo wa kufanya kazi kutokana na afya mbovu. Pia mtumiaji anaweza kufa kwa kutumia madawa ya kulevya.

Kuandika hadithi kwa kuzingatia alama za uandishi
Hadithi hadithi Hadithi njoo utamu kolea tulijibu bibi akaendelea.

Hapo zamani za kale palikuwepo Ng'ombe na mtoto wake. Wawili hawa waliishi pamoja kwenye zizi, walikula pamoja na walilala pamoja pia. Mama alimpenda sana mtoto wake, alimpa maboga, miwa, matango na chakula kitamu.

Hata hivyo mtoto hakuwa anampenda mama yake, ye ye alijiona ni mzuri kuliko mama yake. Muda mwingine mtoto alimwangalia mama yake wakati akila chakula, akajisemea tuambie ikawaje?.

Bibi akameza mate akaendelea kusema, kumbe mama alikuwa anajua yote hayo ambayo mtoto wake ambayo aliyokuwa anamfanyia ila alikuwa anasubiri wakati ufike amueleze.

Na wakati wenyewe ulikuwa siku dada yake alipokuja na watoto wake watatu wazuri kweli.

Mtoto mkaidi wa ng ombe alipowaona wale watoto akasema khe! Dada! Waoto wake wazuri sana.

Hapo dadarng ombe na mama yaO wakamwambia, hata sisi tulikuwa wazuri kuzidi hao watoto. Na wewe utakuja kuwa kama mimi na mama yako. Kuwa uyaone mwanangu, ndivyo dunia. Hapo motto akabaki anajuta kuzaliwa.

Hadithi yangu imeishia hapo.

ZOEZI

Kuorodhesha alama za uandishi na kazi zake

	KUNDI A	KUNDI B
1	Nukta (.)	(a) Kuuliza swalii
2	Alama za mkunjo (” ”)	(b) Pumziko dogo
3	Mshangao (!)	(c) Ufafanuzi zaidi
4	Kiulizo (?)	(d) Orodhesha
5	Mabano( )	(e) Furaha
6	Kistari na nukta mbili (:-)	(f) Huzuni
7	Mkato (,)	(g) Pumziko kubwa
		(h) Haraka
		(i) Kusoma kwa kituo
		(j) Funga semi na fungua semi

MAJIBU

1. G	6. D
2. J	7. B
3. F	
4. A	
5. C	

VIFAA VYA KUPIKIA CHAI

1. Sufuria/ birika

2. Jiko
3. Sukari
4. Majani ya chai
5. Kijiko
6. Maji
7. Chupa ya kuhifadhi chai
8. Viungo vya chai

HATUA ZA KUPIKA CHAI

1. Osha sufuria/ birika
2. Jaza maji kwenye sufuria / birika
3. Washa jiko
4. Injika sufuria/ birika lenye maji
5. Maji yakichemka weka majani ya chai viungo
6. Weka sukari na koroga
7. Weka kwenye chupa ya kuhifadhia

ZOEZI

Kufafanua kazi za vifaa vinavyotumika wakati wa kupika chai

1. Sufuria/ birika
  - ❖ Kazi yake kupikia
2. Jiko
  - ❖ Kazi yake kuweka sufuria/birika la chai ili maji yachemke
3. Kijiko
  - ❖ Kazi yake kukorogea
4. Chupa ya chai
  - ❖ Kazi yake kuhifadhia chai ili isipoe
5. Majani ya chai
  - ❖ Kazi yake kubadilisha maji yawe na rangi
6. Sukari
  - ❖ Kazi yake kubadilisha maji ya rangi na kuwa matamu
7. Viungo vya chai

8.

❖ Kazi yake kufanya chai inukie

Maji

❖ Kazi yake kupikia chai

BARUA YA KIRAFIKI

Watu ambao huandikiwa barua za kirafiki ni kama hawa: -

1. Marafiki
2. Ndugu na jamaa
3. Wazazi wetu
4. Walimu wetu

Barua hizi huandikwa kwa lengo la kutoa salamu, kujua habari, kuomba msamaha, kukumbusha jambo, kupeana pongezi au pole.

Unapoandika barua ya kindugu au za kirafiki, zingatia mambo yafuatayo

1. Anuani ya mwandishi
2. Tarehe ya kuandika barua
3. Utangulizi wa barua
4. Salamu
5. Barua yenyewe
6. Salamu za maagano
7. Jina
8. Saini

ANUANI

TAREHE

UTANGULIZI

SALAMU

BARUA YENYEWE

HITIMISHO LA BARUA

SAINI

JINA LA MWANDISHI

Shule ya msingi

Kariua,

S. L. P 3131,

ARUSHA .

24/01/2018.

Kwako Ashura

Salamu,

Lengo la barua hii ni kutaka kukujulisha kwamba, mimi|Amina, Yusufu, Rehema, Dani na Diana tumepondishwa hadi darasa la nne badala ya darasa la tatu. Walimu wamesema wanaweza kutufundisha mpaka darasa la sita kama tutaendelea kuwa na matokeo mazuri kama haya. Kwa hiyo mwenzako niko darasa la nne, nawe kazana ili uweze kufikiriwa kupandishwa darasa.

Kwa leo sina mengi, ila nakutakia shule njema na uwashalimie marafiki zako huko Arusha.

Jj

Jafari Joel

SHULE YA MSINGI KAWE,

S. L. P 220

DARES SALAAM,

26/01/2018

Kwako dada Roazana

Salamu,

Lengo la kukuandikia barua hii ni kukujulisha kuwa mimi, Asha, Hadija, Joni, Zainabu na Ali tunakupenda sana. Na tunatarajia wakati wa likizo tuje kukutembelea.

Kwa leo hatuna mengi, ila tunakutakia shughuli njema ya kuanza kuandaa mashamba

Ali
Asha Ali

KUTUMIA MSAMIATI KATIKA MAANDISHI KATIKA KUANDAA MATINI
MBALIMBALI

1. Mavazi ya kipindi cha baridi

Kuandika sentensi moja kwa kila picha kwa kueleza kazi za mavazi

1. Sweta
    - ❖ Kazi yake kuzuia baridi lisikupate
  2. Koti
    - ❖ Kazi yake kuzuia baridi lisikupate
  3. Shuka zito
    - ❖ Kazi yake kuzuia baridi lisikupate
  4. Sweta la vifungo
    - ❖ Kazi yake kuzuia baridi lisikupate
  5. Sweta la kaba shingo
    - ❖ Kazi yake kuzuia baridi lisikupate
  6. Sweta la wanafunzi
    - ❖ Kazi yake kuzuia baridi lisikupate
2. Mavazi ya michezo

Kuandika kazi za mavazi hayo kwenye picha (mavazi ya michezo)

1. Picha ya kwanza

Kazi yake

- (a) Kutambulisha timu
- (b) Kutambulisha mwanamichezo
- (c) Kujuana wakati timu zinacheza
- (d) Kujuua mchezaji timu anayochezea

2. Picha ya pili

Kazi yake

- (a) Kutambulisha timu
- (b) Kumtambulisha mwanamichezo
- (c) Kujuana wakati timu zinacheza
- (d) Kujuua mchezaji timu anayochezea

3. Picha ya tatu

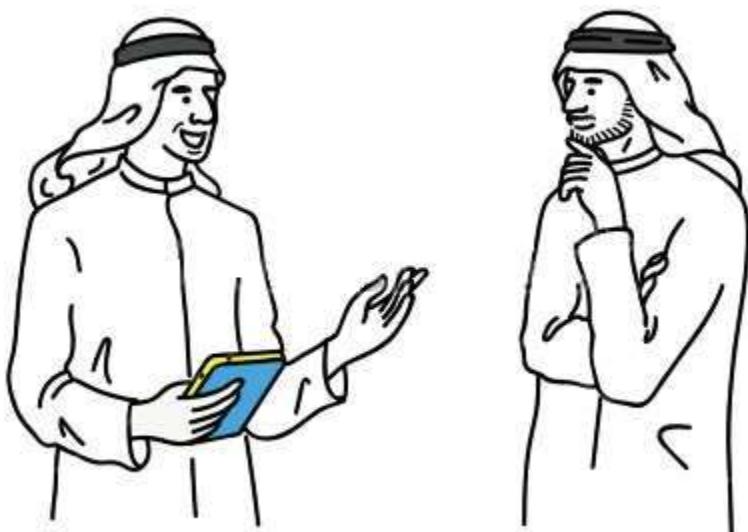
Kazi yake

- (a) Kutambulisha timu
- (b) Kumtambulisha kuwa ni mwanamichezo.
- (c) Kujuana wakati timu zinacheza
- (d) Kujuua mehezaji timu anayochezea

4. Picha ya nne

Kazi

- (a) Kutambulisha timu
- (b) Kumtambulisha kuwa ni mwanamichezo
- (c) Kujuana wakati timu zinacheza
- (d) Kujuua mchezaji timu anayocheza
- (e) Kulinda afya ya mchezaji
- (f) Mavazi ya kwenye ibada

Kukamilisha sentensi hizi ili kupata maana kamili

1. Kanzu ni vazi zuri kuvalaa msikitini
  - ❖ (Kanzu dengirizi, shati, shati na kaptula)
2. Padre huvalaa majoho anaposoma misa
  - ❖ (Majoho, koti safi, kanzu na joho)
3. Akina mama hufunika kichwa wanapokwenda ibada
  - ❖ (Vichwa, miguu, macho)
4. Viatu havivaliwi msikitini
  - ❖ (Vikoi, viatu, suruali na shati)
5. Tukiwa katika nyumba za ibada tunavaa nguo
  - (a) Za kileo
  - (b) Za heshima [B]
  - (c) Za kisasa
  - (d) Za kupeneza

Kuandika sentensi kwa kutumia majina ya mavazi

1. Babu amevaa kanzu
2. Bibi amevaa baibui
3. Fundi anashona suruali
4. Mtoto anafua gauni

MAJINA YA NDEGE

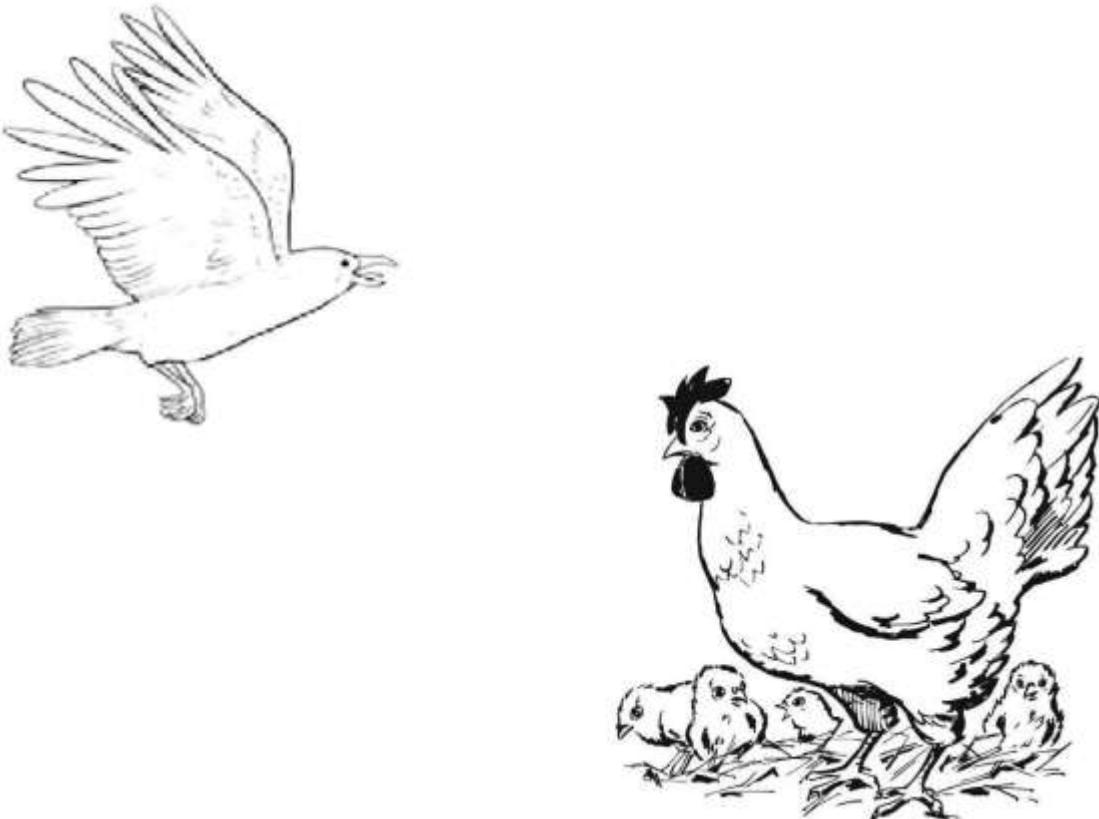
Hadithi ya ndege

Hapo kale ndege waliishi porini, ndege hao walioishi porini ni tausi, tai, flamingo, kangaroo, kanga, chiriku, mbuni na kasuku. Wote hao walikuwa wanaishi porini. Kuku, bata, njiwa na kware makazi yao yalikuwa kwenye vichaka, miti, nyasi na porini

Siku zilipita maisha yakaanza kuwa magumu sana wadudu walianza kupungua, mazao shambani yakakauka, majani yakakauka kutokana na ukame. Ndege wengi walikufa waliobaki walidhoofu

Siku moja kuku aliwakusanya ndege wote, akasema ndugu zangu ninashukuru kwa kuja Lengo la wito ni kuwaasa kuwa kutokana na hali ilivyo inatubidi tukajisalimishe kwa

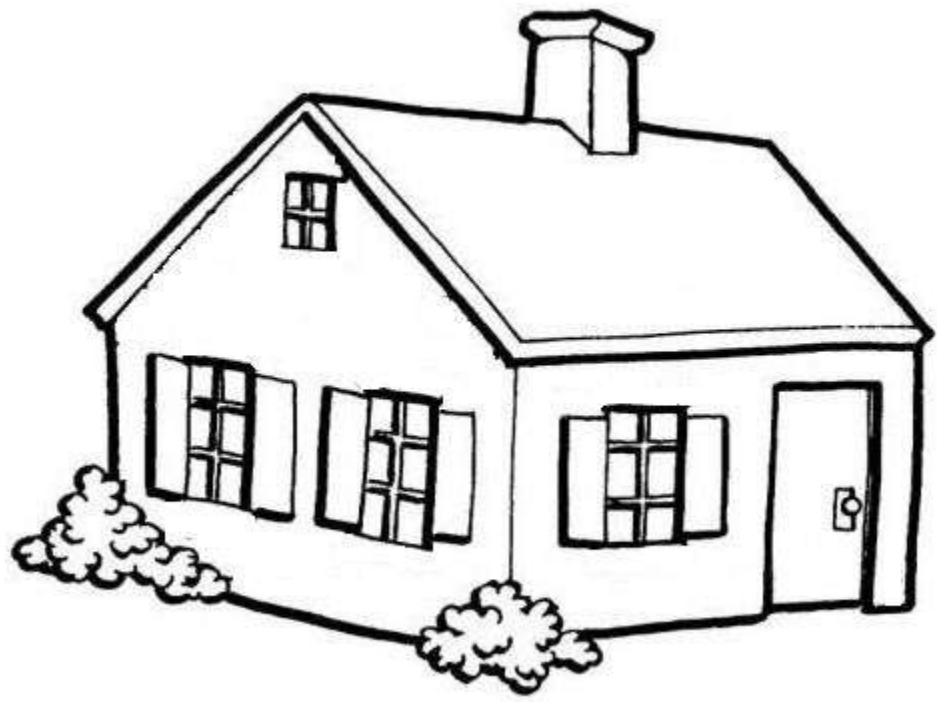
binadamu. Huenda akatupa hifadhi, chakula na kuweza kutunusuru maisha yetu na watoto wetu.

Mbuni alidakia hoja we kuku vipi? Unataka twende kwa binadamu akatufanye kitoweo? Hapana siendi, bundi naye akadakia hata mimi siendi kunguru akacheka kwa! Kwa! Kwa! Yaani bundi huendi unaogopa ninı wakati mimi na wewe hatumpati binadamu?

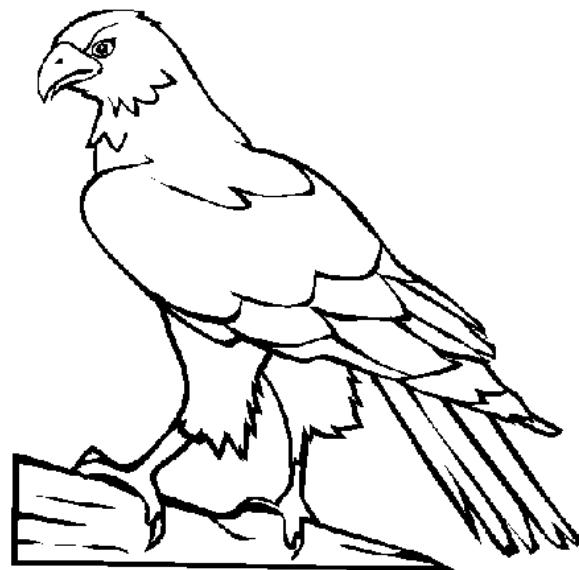
Bata, Kware na Njiwa wao wakasema wataenda hivyo hivyo kama kufa na tufe tu. Mabishano yaliendelea na mwisho kuku akatumwa aende akatafute kwanza kisha arudi kuwapa wenzake jibu. Kuku hakurudi, basi kanga akasema na mimi namfuata nitajua kama ametusaliti ama kuna janga limempata. Hivyo basi kanga alienda anamuita kuku wee! Kuku wee! Kuku wee! Mpaka leo. Ikafika zamu ya mwewe kumfuata akakuta watoto wa kuku wàmenenepa mno! Loo! Uroho ukamshika akaanza kuwawinda mpaka leo.

Bundi akasema, nitakwenda usiku, nitakaa kwenye paa ya nyumba ya binadamu nimirhe akimbie mpaka leo bundi hajafanikiwa

Kutaja majina ya ndege hawa katika picha

Majina mengine ya ndege ni :-

1. Bata
2. Bata mzinga
3. Chiriku
4. Bundi
5. Kware
6. Kuku
7. Kunguru
8. Mbuni
9. Kasuku
10. Tai
11. Tausi
12. Korongo
13. Flamingo

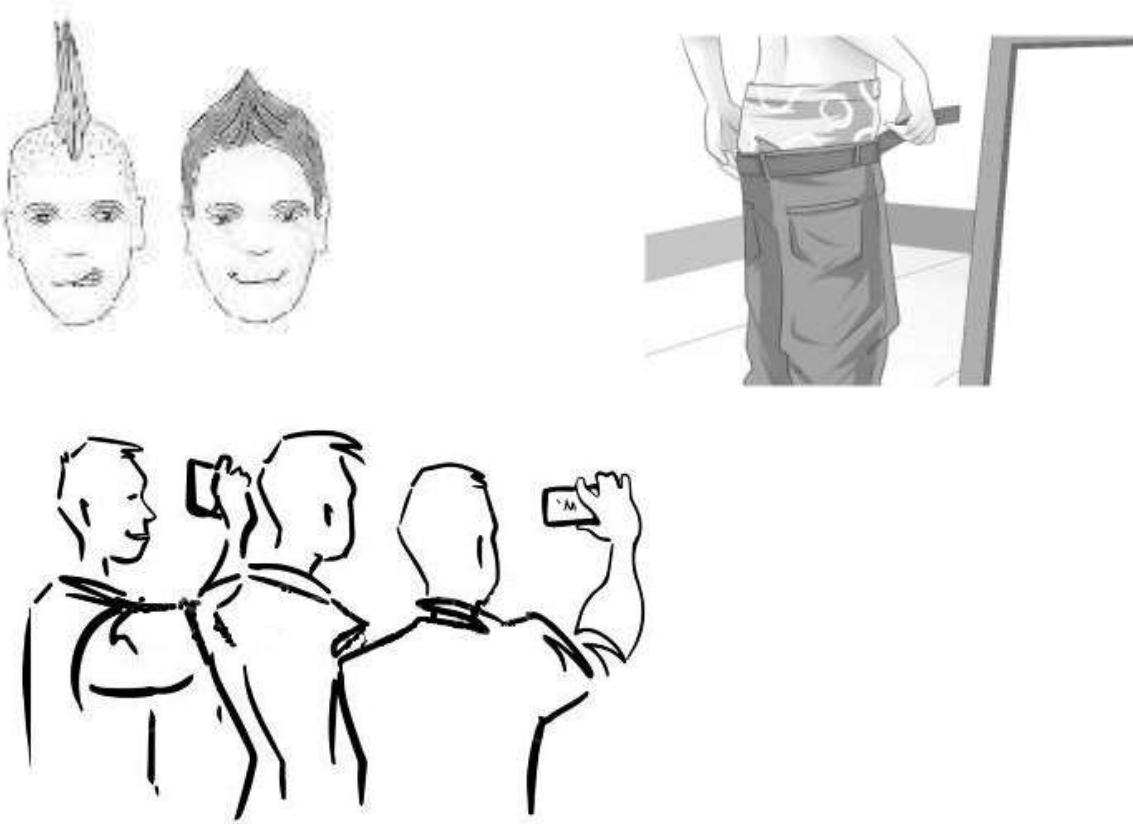
Maneno mapya

Kuandika kifungu cha habari na kubaini maneno haya

Vijana wengi wa siku hizi wana mambo mengi wanayopitia. Eti wanasema wanakwenda na wakati na utandawazi pia wengine wanaeleza kuwa wanaendana na maendeleo ya mtandao. Kila mtu ana wazo lake, wengine usiku na mchana ni kutuma ujumbe kupitia simu zao, na wengine kupiga picha hadi moto wote unaisha.

Ukiwaona wanavyovaa, hapo utacheka wanaume wanavaa mlegezo mpaka unaogopa unadhani kuwa suruali inataka kuanguka lakini wapi! Wengine wanavaa nguo kama utumbo zimetepeta na kulegea kama mfuko au utadhani wamejisaidia haja kubwa humo humo.

Mbaya zaidi wengine wamesuka nywele kama wadada, wametoboa pua na kufunga vipuri na walionyoa basi wamenyoa ovyo ovyo.

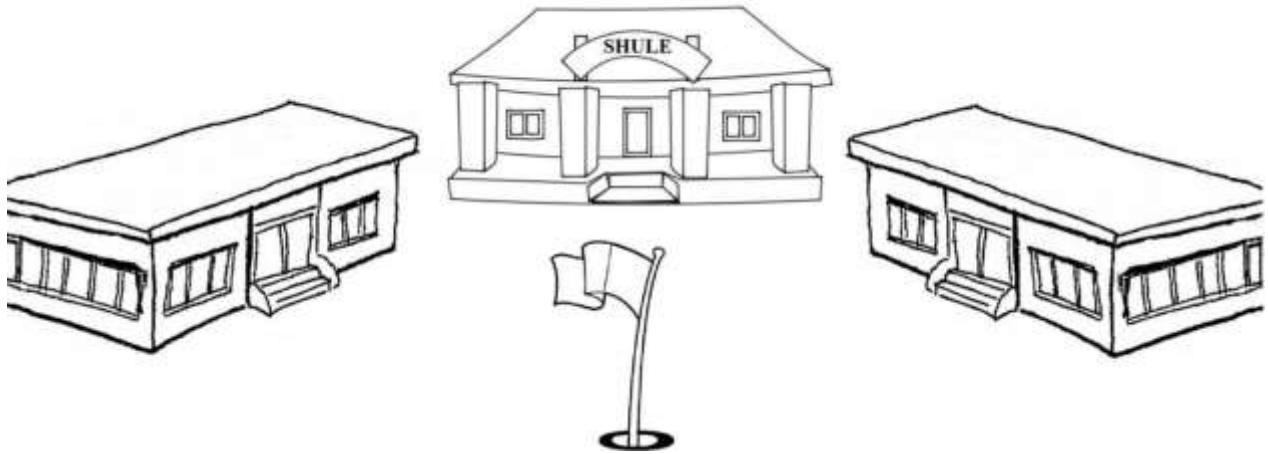

Kuorodha maneno mapya

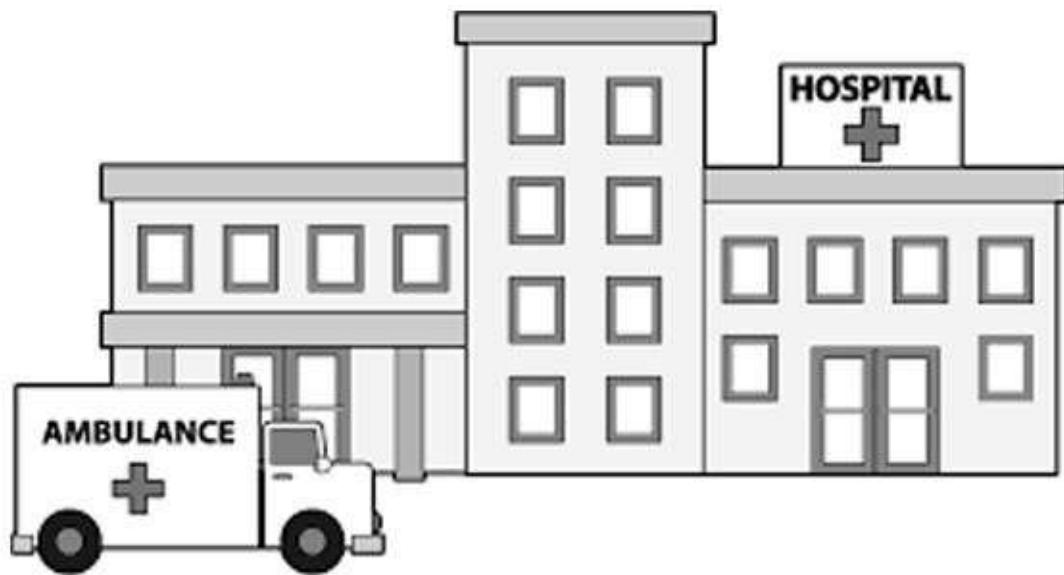
1. Utandawazi

2. Mtandao
3. Mlegezo
4. Kutepeta
5. Vipuri

Majina ya mahali na shughuli zake

Hospitali

UFAHAMU

Katika kijiji chetu cha kisiwani mvua kubwa ikinyesha huwa shughuli zote za kibinadamu husimama kwani hali huwa mbaya sana na kusababisha maji kuja baadhi ya sehemu.

Tuna shule mbili za msingi Baraka na Maua huwa zinafungwa wakati wa masika. Masomo husimama mpaka mvua ziishe na mafuriko kuisha Hali hii huwa inaumiza sana kwa sababu huwa tunakosa masomo na kupoteza muda mwingi nyumban

Pia zahanati yetu huwa inajaa maji kiasi kwamba watu wanashindwa kutoka na kuingia hali hii huwa mbaya kwa wagonjwa wanaohitaji matibabu wakati huo.

Kiwanja cha mpira cha shule ya msingi Baraka kimekuwa kama bwawa la kufugia samaki. Michezo na mazoezi yamesimama afya za watu hazipo salama. Tunapenda michezo lakini vwanja havipo mahali salama.

Wakati huo mashamba ya mpunga na bustani za mboga vyote vimekumbwa na mafuriko, mpunga umelazwa matopeni, mboga zote zimeharibika na maji, hakuna kinachofaa. Tutakufa kwa njaa mwaka huu, mvua imeharibu mashamba yote hapa Kisiwani.

ZOEZI

Kujibu maswali yafuatayo

1. Shule mbili za msingi hapa Kisiwani ni

- (a) Maua na mawa
- (b) Maua na Bariki
- (c) Baraka na Mawa
- (d) Maua na Baraka

2. Nini hutokea ikiwa shule zimejaa maji?

- (a) Masomo husimama muda wowote
- (b) Masomo husimama kusubiri mafuriko yaishe
- (c) Masomo huendelea
- (d) Masomo huendelea kama kawaida

3. Wagonjwa hukwama kupata huduma katika zahanati ya

- (a) Baraka

- (b) Kisiwani
- (c) Maua
- (d) Baraka kisiwani

4. Ikiwa viwanja vimejaa maji kwa wingi

- (a) Watu wanakosa pahala pa zoezi
- (b) Watu wanadhoofika afya zao
- (c) Watu hukosa sehemu ya starehe
- (d) Watu hukosa pahala pa kuishi

5. Hapa kwetu hatutaraji tena kuvuna mazao ya mpunga na mb-

- (a) Maji yameosha kila kitu shambani
- (b) Maji yamesomba kila kitu shambani
- (c) Maji yameharibu mpunga na mbogamboga shambani
- (d) Maji yameharusha mpunga na mboga shambani

Kuoanisha kati ya majina ya mahali na kazi za mahali hapo

	MAHALI	SHUGHULI
1	Bafu	(a) mahali pa matibabu
2	Kanisani	(b) kununua na kuuza vitu
3	Shamba	(c) kuhukumu kesi na kupata haki
4	Bwawani	(d) sehemu ya kupata elimu
5	Hospitali	(e) upatapo maji kwa matumizi yako
6	Kisimani	(f) sehemu ya wastaarabu
7	Darasani	(g) hutusaidia kumaliza shida zetu
8	Uwanjani	(h) huduma ya afya yetu
9	Sokoni	(i)samaki hufugwa hapo
10	Mahakama	(j) Tunapenda kupata
		(k) ibada hufanyika hapo mara nyingi
		(l) wakulima hupata chakula
		(m) sehemu ya kujifanyia usafi wetu binafsi
		(n) Pahala pa kufanya safari

1. G
2. K
3. L
4. I
5. A
6. E
7. D
8. M
9. B
10. C

**KUONESHA UELEWA WA JAMBO ALILOSIKILIZA AU
KULISOMA**

Kusikiliza na kuonesha uelewa wa matini mbalimbali

Vitendawili

Kusikiliza na kutegua vitendawili

1. Kitendawili: Popoo mbili zavuka mto

Jibu: Macho

2. Kitendawili: Naapa hivi sitarudi tena kwa mjomba

Jibu: Majani

3. Kitendawili: shamba langu kubwa lakini navunia kiganjani tu

Jibu: Ndevu

4. Kitendawili: Tega nikutege

Jibu: Mwiba

5. Kitendawili: Kila ninakoenda hunifuata

Jibu: Kivuli

6. Kitendawili: Babu kajenga nyumba lakini haina mlango

Jibu: Yai

7. Kitendawili: Kaa kule nami nikae huku turushe mawe pangoni

Jibu: Kula ugali

8. Kitendawili: Babu kalala ndani lakini kasahau ndevu nje

Jibu: Mhindi

9. Kitendawili: Kuku wetu hutagia mibani

Jibu: Nanasi

10. Kitendawili: Kulia kwake-ni kicheko k

Jibu: Mvua

ZOEZI

Kuchagua jibu sahihi

1. Kaa kule nami nikae huku turushe mawe pangoni

(a) Kuchezea mpira wa rede

- (b) Kula chakula kwa mkono
- (c) Kushika vitu kwa mikono
- (d) Kushika mikono kwa umoja

2. Popote niendapo ananifuata

- (a) Mbwa
- (b) Rafiki
- (c) Kivuli
- (d) Upepo

3 Niliona mkufu njiani lakin sikuweza kuunyanya

- (a) Nyoka
- (b) Siafu
- (c) Njia
- (d) Kamba

4. Nimemuona bi-kizee amejitwika machicha

- (a) Amejifunika kilemba cheupe
- (b) Kuwa na mvi
- (c) Kuwa na kichaa
- (d) Amechafuka kichwani

5. Kikapu cha mama kimejaa ndago

- (a) Pesa
- (b) Meno
- (c) Chakula
- (d) Mate

Kukamilisha vitendawili vifuatavyo kwa kuchagua jibu kwenye kisanduku

- ❖ Kabur
- ❖ Jiwe - Chuma
- ❖ Mwiko - Chai
- ❖ Nyama - Chupa

- ❖ Dema - Nyanya
- ❖ Nguo - Boga
- ❖ Kabilia - Bahari
- ❖ Chakula - Kisima
- ❖ Bisi - Kijana
- ❖ Shamba - kisogo

Mahindi

1. Mwarabu amevaa kilemba. **Chupa**
2. Bwana mkubwa amelala, ndevu ziko nje zinapepea. **Mhindi**
3. Kila kitu chageuka, isipokuwa kitu kimoja tu. **Bahari**
4. Kanzu ya baba imejaa matobo. **Dema**
5. Baba apiga mbizi, akibuka ndevu zinakuwa nyeupe. **Bisi**
6. Huku mwamba kule mwamba **Jiwe**
7. Mtungini mwangu hamwiingii kata **Chupa**
8. Anataga huku anatambaa **Boga**
- 9 Kombe la Mungu liwazi **Kisima**
10. Kipo lakinı hukfoni. **Kisogo**

Kutega na kutegua vitendawili ninavyovijua

1. Bibi hutandikwa kila siku lakini hatoki. **Kinu**
2. Husikika lakini haonekani. **Sauti**
3. Nina watoto wangu watatu akitoka mmoja sili. **Mafiga**
4. Kisima cha mfalme hakikauki **Kinywa**
5. Mwanangu analia mwituni. **Shoka**
6. Nyumbani mwangu hapakosi unga. **Jivu**
7. Zunguka huku na huku tukutane katikati. **Mkanda**
8. Wafu wanakokotana. **Jahazi na Tanga**
- 9 Haukamatiki wala haushikiki. **Moshi**

NAHAU

Kueleza maana ya nahau zifuatazo

1. Nahau: Kujikaza kisabuni
  - ❖ Maana: kutia bidii
2. Nahau: Kula bata
  - ❖ Maana: Kula raha
3. Nahau: Kuwa macho
  - ❖ Maana: Kuwa mwangalifu
4. Nahau: Sina hali
  - ❖ Maana: Ni fukara
5. Nahau Kufa kishujaa
  - ❖ Maana Kufa kwa kupigania haki
6. Nahau Piga kithembe
  - ❖ Maana: Kushindwa kutamka maneno
7. Nahau Piga mbiu
  - ❖ Maana: Toa tangazo kwa maneno
8. Nahau: Unga mkono
  - ❖ Maana: Kukubaliana jambo

UJUMBE KATIKA HADITHI

Hadithi ya chui mla watu

Hapo kale katika kijiji cha Isamila kulikuwa na chui mla watu. Chui huyo alivizia watoto walipokwenda kuchota maji kisimani na kumkamata mmoja na kumla. Mara nyngine aliua wazee kwa kuwa alijua hawana nguvu.

Siku moja watu walikuwa shambani wanalima na kupanda mahindi, baadhi ya watoto wao walikuwa wanachunga ndama na mbuzi karibu na shamba.

Wale watoto wakaanza kuwatania wale wazazi wao kwa kuita chui huyooo! Tuokoeni twafaa! Tuokoeni twafaa!

Wazazi wao walipoenda na majembe yao hawakukuta chui, wakarudi kuendelea kulima, wakarudia tena.

Mamaaaa! Chui mkali mamaa twafaa! Huku mtoto mmoja akilia kama chui, mara wazazi wao wakaenda tena, wakakuta hakuna chui, wakachukia sana na kuwaonya wasirudie tena mchezo huo

Mara kelele za wale watoto zikamfikia chui, chui akanusa harufu ya mbuzi na watu. Akaanza kufuatilia taratibu akapate kitoweo. Ghafla yule chui akamkamata mtoto mmoja, wale wengine wakapanda juu mti wakaanza kuita wa ukweli kamkamata katope tusaidieni, tusaidieni.

Wale wazazi wakadhani ni mzaha tu, hawakuwajali. Wakaimba tena

- ❖ Anamla mkono
- ❖ Anamla tumbo
- ❖ Anamla macho
- ❖ Anamla katope

Baba mzazi wa katope akaenda mbio baada ya kusikia jina la mwanae. Alipofika akamkuta chui kashiba amelala akampiga na mshale akamuua.

Hadithi hii ina ujumbe ufuataao

1. Mzaha mzaha mwisho hutunga usaha
2. Asiyesikia la mkuu huvunjika guu
3. Mchuma janga hula na wa kwao
4. Mtoto akililia wembe mpe

Kueleza maana ya ujumbe huo katika methali hizo

1. Methali: Kuvuja kwa pakacha nafuu

Maana:

- ❖ Pakacha ni kikapu kinachosukwa na makuti ya mnazi, iwapo pakacha litavuja, uzito wa mzigzo utapungua Mtu akisusa jambo, kuna wengine ambao watafaidika kwa kususia kwake.

Ujumbe:

- ❖ Tusinge jambo ambalo sisi ndio wanufaikaji. Kwa kufanya hivyo tutakuwa tumewarahisishia kazi wale walotakiwa kututekelezea jambo hilo.

Kusoma habari na kubaini ujumbe uliopo

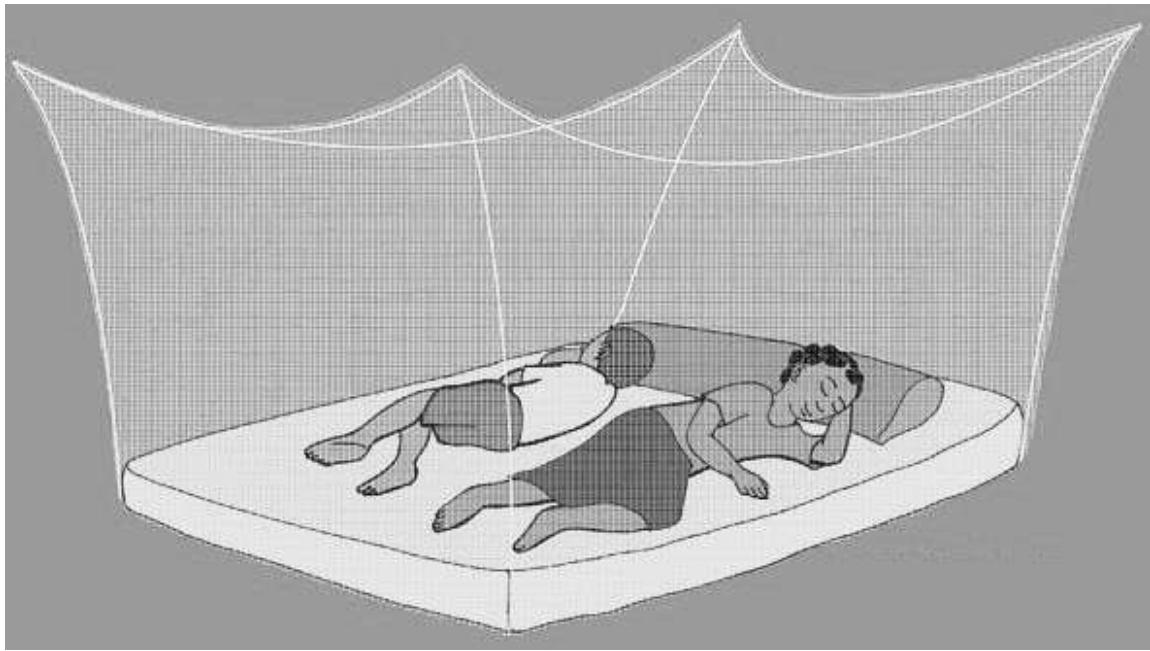
NESI

Juzi tulimsikia nesi wa wilaya akitutahadharisha juu ya ugonjwa wa malaria. Nesi Eliza alitoa ujumbe kuwa malaria ni ugonjwa hatari unaoua kimyakimya. Wenyewe hauumizi kama UKIMWI, wala hauna fujo kama kipindupindu. Nesi Eliza alisema ugonjwa huu unaenezwa na mbu jike wanaotuma karibu kila siku majumbani na popote pale, mbu hao huwa na vijidudu vya ugonjwa wa malaria

Tunawezaje kujikinga na malaria? Bibi mmoja aliuliza na mara nesi akajibu, tuue mazalia yote, tufyeke vichaka karibu na nyumba, tukaushe madimbwi yote na kunyunyizia dawa

Mwisho inatupasa tulale kwenye vyandarua vyenye dawa, tupige dawa ndani wakati wa jioni na wagonjwa wapelekwe hospitalini mapema ili wakatibiwe.

ZOEZI

1. Kutaja mambo anayoyaeleza nesi Eliza
  - a. Ugonjwa wa malaria unaua kimya kimya
  - b. Ugonjwa wa malaria unaenezwa na mbu jike
  - c. Ili kujikinga na malaria inatupasa tuue mazalia yote ya mbu, tufyeke vichaka, tukaushe madimbwi na kunyunyizia dawa
  - d. Tulale kwenye vyandarua vyenye dawa
2. Nesi Eliza katika aya ya mwisho ameshauri
  - (a) Tulale kwenye vyandarua
  - (b) Tupige dawa ndani wakati wa jioni
  - (c) Wagonjwa wapelekwe hospitali mapema

Ugonjwa wa malaria huenezwa na **mbu** jike ambaye hubeba **vijidudu** nya ugonjwa huo. Ili kuondokana na malaria inatubidi **tuue** mazalia ya **mbu** kwa kunyunyizia dawa. Vichaka vyote vifyekwe ili kuondoa mazalia ya wadudu hao. Ugonjwa huo huwa unaumiza kweli.

Kujaza nafasi iliyoachwa wazi kwa Kuchagua jibu sahihi

1. Tunapaswa kulala kwenye

- a) Vyuma
- b) Vitanda
- c) Vyandarua
- d) Vibanda vyenye dawa

2. Tukikausha vidimbwi vya maji

- a) Tunaua vyura wote
- b) Tunaua viluwiluwi vya mbu
- c) Tunaua mayai ya samaki
- d) Tunaua watoto wa samaki

MASHAIRI

Kusoma mashairi na kubaini ujumbe

SUKARI

Muwa ni zao tamu, muwa huu wa pori

Sukari hutosha hamu, utamu hutia mori

Tukajilamba kwa zamu, kwa utamu wa korikori

Sukari ni punje tamu, madhara yake kinywani

Sukari kuweka chai, inanoga kwelikweli

Utavutiwa na chai, kwavyo sukari halalai

Daima twapenda chai, kwa sukari hii ghali

Daima twapenda chai, kwa sukari hii ghali

Sukari ni punje tamu, madhara yake kinywani

Sipendi hii sukari, kinywani hii hatari

Yaozesha meno sukari, yanukisha hatari

Taugua kisukari, kwa kupenda sukari

Sukari ni punje tamu, madhara yake kinywani

Kubaini ujumbe uliomo katika shairi hili

1. Ubeti wa kwanza una ujumbe wa **muwa ni zao tamu**
2. Ubeti wa pili una ujumbe wa kuwa **sukari inanoga sana**
3. Übeti wa tatu umesema sukari **inaozesha meno**
4. Mwisho shairi lote linataja **sukari**
5. Mstari wa mwisho wa kila ubeti unasema sukari inaathiri **kinywani**

VIIMBO

Kiimbo hutokea katika mazungumzo huonesha kupanda na kushuka kwa sauti unapozungumza

1. Swalii huonesha sauti ya juu

- a) Unatoka wapi?
- b) Umekula nini?
- c) Unalala wapi wewe?
- d) Unakwenda wapi?

2. Maelezo kuhusu sauti ya kawaida

- (a) Nimekula ugali na samaki
- (b) Samahani, sijaelewa swalii

3. Amri huonesha hali ya ukali na sauti ya mkato

- a) Toka hapa!
- b) Njoo hapa!
- c) Nenda kwenu!
- d) Mwehu wewe!

4. Kuandika aina ya kiimbo katika sentesi hizi

(a) **Sentensi Kiimbo**

wewe ni mtu wa nama gani? **Sauti ya juu**

(b) Nimekula wali na maharage **sauti ya kawaida**

(c) Toka hapa! **sauti ya ukali**

(d) Kha! Wewe! Ruka hapa! **sauti ya ukali na ya mkato**

(e) Sijala ugali sauti ya kawaida

Kuchagua jibu shihi

1. Sauti ya ukali huwa na kiimbo cha

(a) Kati

(b) Juu

(c) Chini

(d) Sawasawa

2. Sauti ya mshangao, huwa na kiimbo cha

(a) Juu

(b) Kati

(c) Chini

(d) Mshangao

3. Ipi ni kauli yenyeye sauti ya juu

(a) Toka hapa!

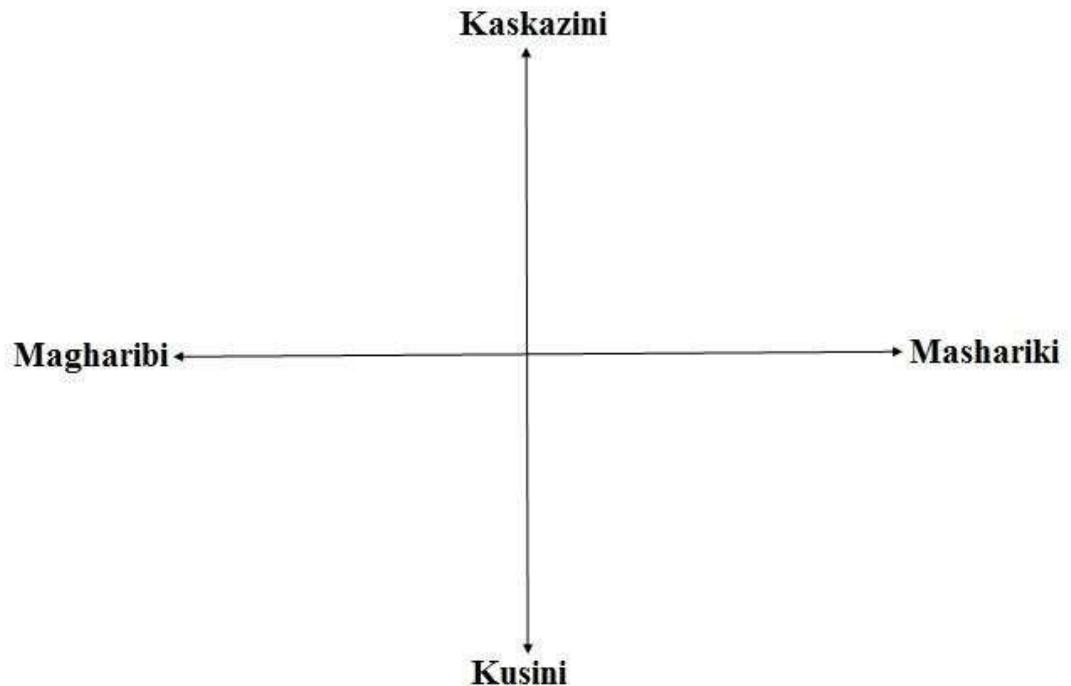
(b) Njoo hapa!

(c) Nimetamani kula

(d) Ayaa!

UELEKEO

Kusikiliza maelekezo ya uelekeo wa pande nne za dunia na kuyatekeleza

Dira huelekeza pande kuu nne za dunia ambazo ni

1. Kaskazini
  2. Kusini
  3. Magharibi
  4. Mashariki
-
1. Ukiwa Dar es salaam, upande wa Mashariki kuna bahari ya Hindi
  2. Ukiwa Dar es Salaam, Arusha ipo kaskazini mwa Tanzania
  3. Ukiwa ar es salaam, Kigoma ipo upande wa Magharibi mwa Tanzania

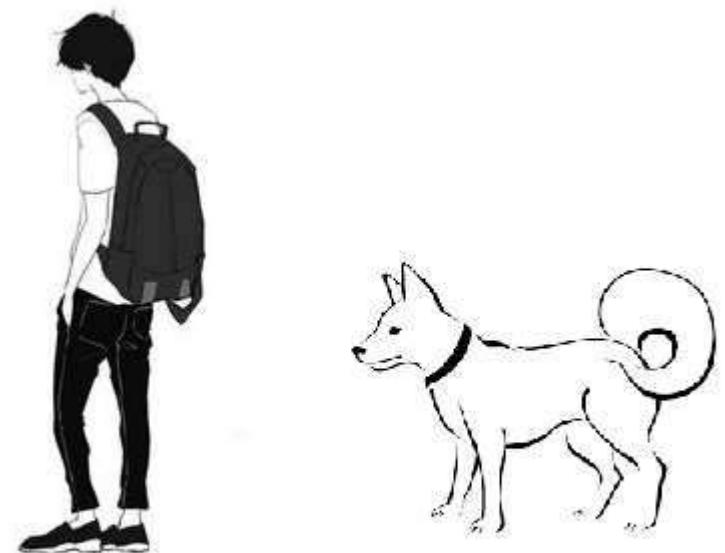
Ramani ya Tanzania kuonesha mikoa

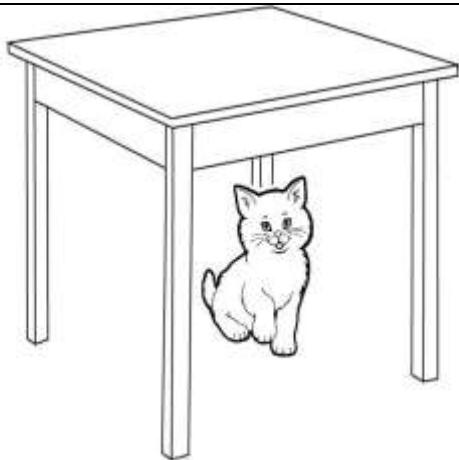
1. Mlima Kilimanjaro upo upande wa Kaskizini
2. Mto Ruvuma upo upande wa kusini mwa Tanzania
3. Ziwa Tanganyika lipo upande wa magharibi mwa Tanzania
4. Dodoma ipo upande wa kaskazini ukıwa Dar es salaam
5. Maelekezo ya uelekeo
6. Kusikiliza maelekezo ya uelekeo wa pande mbalimbali na kutekeleza

Meza ipo nyuma ya mtu

Mtu yupo mbele ya mbwa

Paka yupo chini ya meza

Mchezaji yupo mbele ya goli

Kukamilisha sentesi kwa kuangalia picha hizo hapo juu

1. Meza ipo upande gani wa mtu?

- ❖ Meza ipo upande wa nyuma ya mtu

2. Mbwa yuko upande gani wa mtu?

❖ Mbwa yuko nyuma ya mtu

3, Mpira umepita upande gani wa mlinda mlango?

❖ Mpira umepita juu mwa mlinda mtango

4. Paka yu sehemu gani?

❖ Paka yupo chini ya meza

5. Kitu kikiwa uvunguni maana yake ni

(a) Kipo juu ya meza

(b) Kip[o juu ya nyumba

(c) Kipo juu ya mti

(d) Kipo chini ya meza

6. Mti ukiwa pembeni mwa nyumba ina maana kuwa

(a) Mti upo kushoto au kulia

(b) Mti upo nyuma au mbele ya nyumba

(c) Mti upo juu ya nyumba

(d) Mti upo katikati ya nyumba

7. Jua likiwa Mashariki tunaliona katika

(a) Upande linakochomoza.

(b) Upande linakochwea

(c) Upande wa utosi wetu

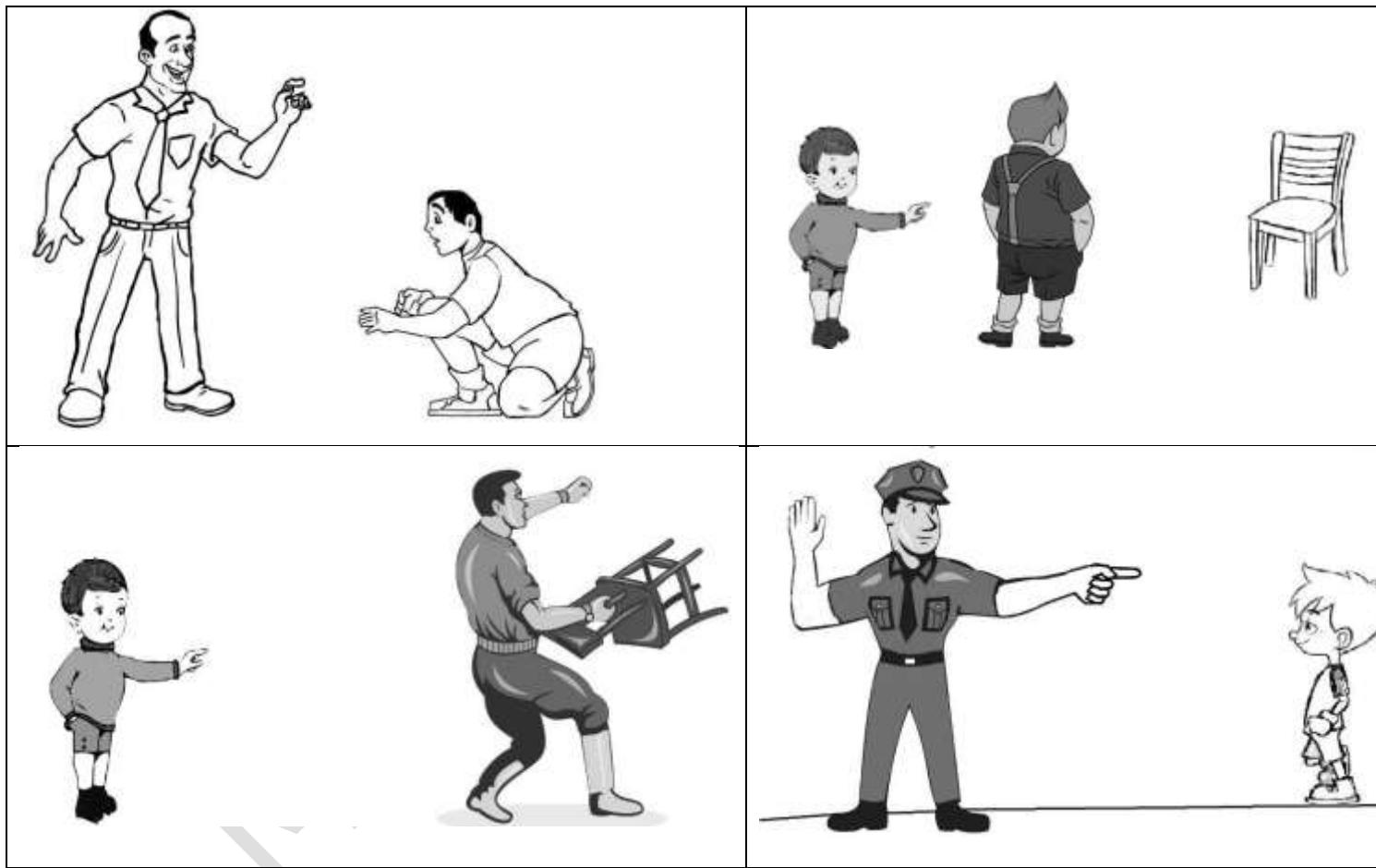
(d) Upande wva kaskazini

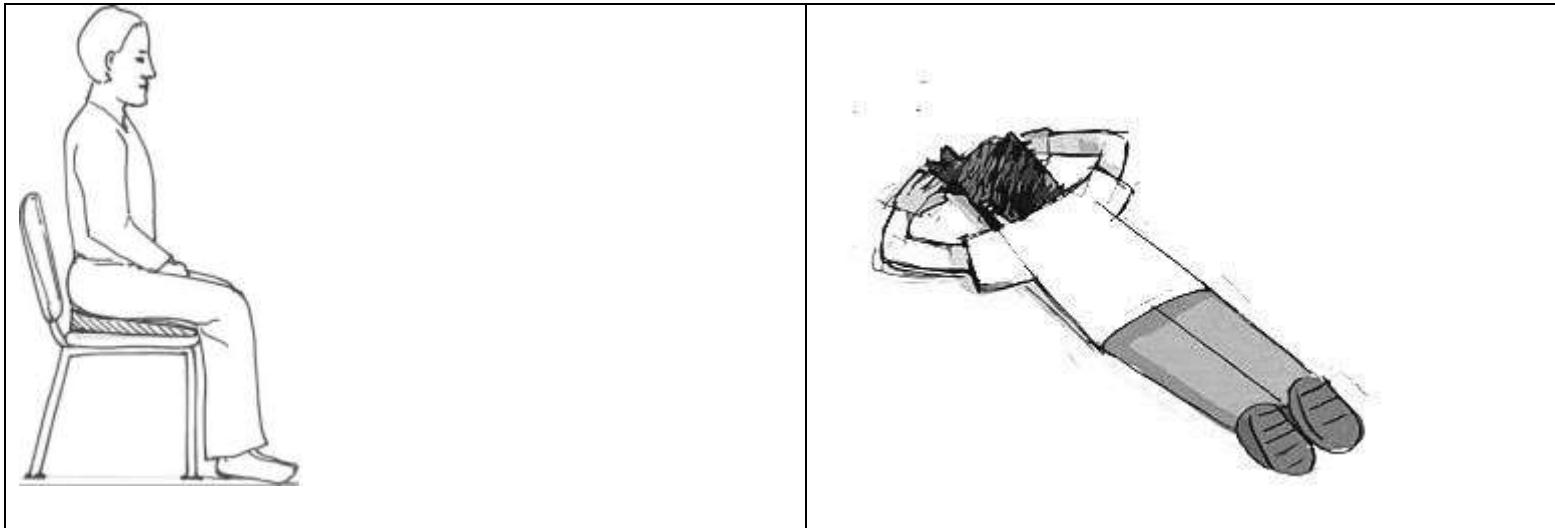
MAELEKEZO

Maelekezo ya jumla ni amri tunazopewa ili kuzitekeleza.

Maelekezo hutusaidia katika kujifunza lugha, kuchukua tahadhari, kujifunza jambo na kutii mahali penye hali ya hatari tunaweza kukuta maelekezo "usipite hapa kuna mbwa mkali" Wakati mwingine, "usitupe taka hapa" ni maelekezo yanalenga kutunza mazingira Maelekezo yanalenga kumfundisha mtu kutii jambo, kumuelekeza mtu jambo analopaswa kulifanya bila kuhoji tena, kwa mfano: - simama, kaa, nenda pale, keti kwenye kitu, lala chini, ruka juu, njoo hapa. Maelekezo yote huwa na makusudi maalum.

Picha zifuatazo zinaonesha kusikiliza maelekezo ya jumla na kuyatekeleza

KUONESHA ULEWA WA JAMBO ALILOSIKILIZA AU KUSOMA.

Kusoma kwa ufasaha na kuonesha uelewa wa matini aliyoisoma

UFAHAMU

KUSOMA KIMYA

POMBE

Wanywaji wa pombe hawawezi kuelezea utamu wake ulivyo. Wao hunywa tu na kufurahia ulevi wanaouputa japokuwa wapo wanaosema pombe huongeza maji mwilini, lakini hilo mimi silielewi, maji gani yanalewesha?

Wengine hudai kuwa pombe huondoa mawazo na kumfanya mtu kusahau matatizo yake, hili nalo nalichakachua kichwani naona ni uongo kwa vile pombe huzidisha matatizo. Ikisha mwilini hali hubaki kuwa kama mwanzo.

Hata hivyo, bado ninaamini kuwa pombe inamadhara mengi kuliko faida. Pombe inamaliza pesa humfanya mtu kuwa mzembe, husababisha ajali, wengi huwa hawajali usafi, hawajali Watoto wao, chakula chao, mavazi na gharama nyingine. Mimi ninaamini kuwa tusipoendekeza pombe tutapiga hatua kubwa katika maendeleo yetu, ya jamii na Taifa kwa ujumla

Kujaza nafasi zilizoachwa wazi

1. Habari hii inataja sana kitu gani?
  - ❖ Habari hii inataja sana pombe
2. Wengine husema kuwa pombe ina faida gani?
  - ❖ Wengine husema/ hudai kuwa pombe ina faida ya kuongeza maji mwilini na huondoa kabisa mawazo na kumfanya mtu asahau matatizo yake.
3. Hatahivyo bado ninaamini kuwa pombe inamadhara mengi zaidi kuliko faida
4. Je, pombe ni nzuri kwa kila mtu?
  - ❖ Hapana, pombe si nzuri kwa kila mtu
5. Kama ni nzuri/ mbaya kuandika faida au hasara
Hasara ya pombe
  - (a) Inamaliza pesa
  - (b) Humfanya mtu kuwa mzembe
  - (c) Humfanya mtu asijali watoto wake.

Kusoma kwa sauti

Kusoma hadithi kwa sauti kwa kuzingatia alama za uandishi

Nyani wa kisukuma

Hawa ni nyani walioko Mwanza. Nyani hao hupenda kula vitu mbalimbali bila hata kujua vitokako. Nyani akiona ndizi yake, akiona embe lake, akiona mua huo ndio wake kabisaaa na kama kapanda yeye wakati hata mbegu hazijui.

Wasukuma hao walipojua tabia hii ya nyani wakaona kuwa watawapata nyani na kuwafanya kitoweo kwa urahisi. Wakabuni mtego. Wakapika uji wakajaza kwenye ndoo, wakatia sukarinymgi, pamoja na dawa ya usingizi wakaenda kutega sehemu wanazoishi nyani.

Mara tu baada ya kuondoka ile minyani ikashuka ikaenda kulamba uji, wakalambaaa! Wakalamba weeee! Mpaka uji ukaisha.. nyani wote wakalala fofof! Pale pale.

Wasukuma bwana!wakaja kuwachukua nyani wao, wakawafunga kamba kiunoni na kuwapeleka jela ambako humkamata mmoja mmoja na kumchinja na kumla. Siku hizi nyani wa kasukuma wakiona ndoo imewekwa na binadamu huiburaza na kutupa kwenye mto.

Zoezi

1. Taja alama za uandishi ulizoziona katika hadithi hii ya nyani wa kisukuma
  - ❖ Alama za uandishi nilizoziona katika hadithi hii ya nyani wa kisukuma ni nukta, mkato na mshangao
2. Kuorodhesha kwa majina alama za uandishi zilizopo katika aya ya kwanza
  - (a) Nukta/ kituo kikubwa
  - (b) Mkato
3. Alaza hizo zina kazı ya:-
  - (a) Nukta kituo kikubwa kazi yake
    - ❖ Hutumika mwishoni mwa sentensi
    - ❖ Wakati wa kusoma ukikutana na kituo unapumzika
  - (b) Mkato

Kazi yake

Kutenganisha vitu vilivyoorodheshwa kwa mfululizo

4. Wakalamba wee!

Wakalala fofofo!

(!) Hii ni alama ya mshangao

Inafanya kazi ya kutumika kila unaposhangaa

5. (?) hii alama inaitwa ulizo

Kuandika sentensi yenye alama hiyo

Kuandika sentensi yenye alama hiyo

Sentensi

1. Wewe umekula chakula gani?

2. Utalala wapi wewe?

6. (*) hizi ni alama zinazofanya kazi ya kuonesha maneno halisi ya mnzungumzaj

Sentensi

1. "Mimi ninaelekea barabara iendayo kulia"

2. "Bibi naomba nikusaidie kubeba hicho kikapu

MASHAIRI

Kusoma mashairi kishairi

Habari hii muhimu, ni nzuri kusikia

Habari hii ni tamu, ni vema kusikia

Utaipenda kwa hamu, kutamanu kusikia

Habari hii ni njema, tega sikio sikia

Watoto wote shule, haya sasa sikiza

Nyama taleta shule, kwenye gari kupakiza

Mtaichoma mwile, mle pasi kubakiza

Huu ndio hasa mwanzo, vitu vyote sasa bure

Tutagawa daftari, vitabu pia kalamu

Mtasoma kwa fahari bila kuishiwa hamu

Telewa pası karın, tafunzwa wote kwa zamu
Kama twataka elimu, simama nenda shulenı.

Tamati ninafikia neno nimeshasenra
Kalamu naachilia, muhimu nimeshatema
Mwenye sikio sikia, ninapunguza kuhema
Ninafuraha kunena, maneno ya waungwana

- Kujibu maswali yafuatayo
- 1, Taja kiini cha shairi hili
    - ❖ Kiini cha shairi hili ni shule
  2. Shairi hili lina beti ngapi?
    - ❖ Shairi hili lina beti nne
  3. Shairi hili lina mistari mingapi?
    - ❖ Shairi hili lina mistari kumi na sita
  4. Vina vya katı katika shairi hili ni vipi?
    - ❖ Vina vva katı katika shairi hili ni ri, le, mu na a
  5. Vina vya mwisho katika shairi hili ni vipi?
    - ❖ a, mu, na ma, za
  6. Imba tena shairi hilo kwa sauti

NGONJERA

Kusoma ngonjera kwa sauti va kutamba

Hodi hodi waungwana, nimekuja mbele yenu,
Mi naja na nongwa, nahitaji busara yenu,
Sipendi watu kukatiza, hasa huyu dada yenu
Tohara naulizia kwenu, nani inamfaa?

Wewe mgeni nchi hii, hata hujajua jibu?
Tuulize tujuao nasi tukupe uwelewa
Tauliza tauliza uliza wenyе jibu

Tohara kwa waume, wake twakeketa

Basi nikajua watu hawa hufanya
Ukatili huu wa jadi, mimi naushangaa
Mwanamke naye mtu, hak yake wapi
Tena huku kukeketa mmi kwanitisha

Woga wako kuogopa, suluhu bado hupati
Kazana kupata leo, jawabu la lako swalii
Tohara yamjaa leo, kila mweye kuwa
Wewe wataka nini, jawabu umepewa?

Niseme kwa wangu moyo, akili na yangu roho,
Sipendi hili kusikia kunyanyasa wanawake
Napenda zao heshima napenda utii wao
Ndio maana uliza, wapata faida gani?

Kiukweli sijui, faida ya hakika,
Najua ni imani ya faida ya babuyo
Kutenda tendo lo ni tu ya kusadiki
Nakuambia ya moyo, watu wanasadiki

Mh! Nimekupata, hayo sasa naelewa
Ukatili wa kizembe, faidayo hakuna
Imani kuendeleza, hiyo jadi haramu
Ninapenda maendeleo, furaha na halali

Asante muungwana, asante kunielewa
Machache tunasema, moyoni tumeweka
Yabaki ni hazina, kesho kumbukia
Tuwaenzi mama zetu, dunia ituenzi.

Kazi va kufanya

Kuandika ngonjera

Mwanjia Ondoka nenda zako

Tena na upite na zako

Mimi si rafiki vako

Wala si mvenzi wako

Mwanjia: Wajifanya mshairi

Wataka kunihubiri

Maradhi uniathiri

Uniache nifikiri

Nzi : Naona nguo huifui

Nitakugusa kichwani

Utani sitaki

Umtunzi msanii

Mwanjia: Kucha kutwa wazurura

Cha mwandishi wa majina

Sasa usafi ni sera

Usijeni nipa kuhara

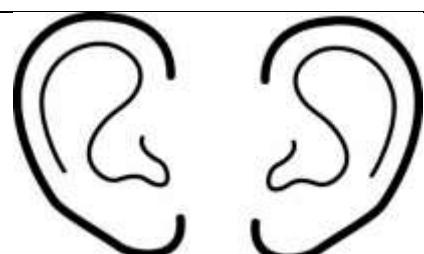
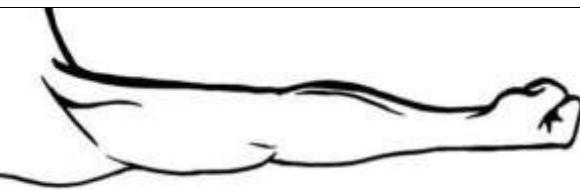
KUTUMIA MSAMIATI KATIKA KUCHANGANUA MAWAZO YALIYO

WASILISHWA KATIKA MIKTADHA MBALIMBALI

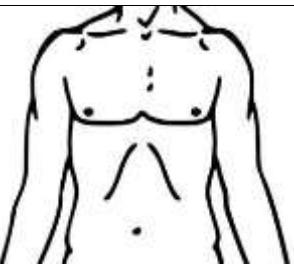
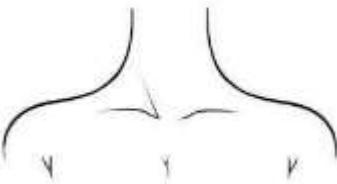
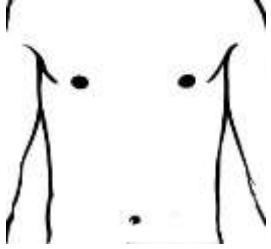
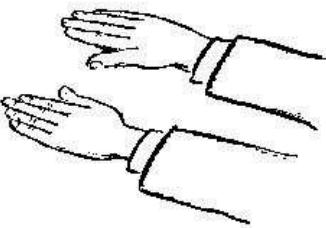
Majina ya viungo vyat binadamu

(a) Viungo vyat milango ya fahamu

(b), Viungo vya Binadamu

	<p>Hii ni pua Kazi yake ni kunusa</p>
	<p>Haya ya macho Kazi yake ni kuona</p>
	<p>Huu ni ulimi wa binadamu Kazi yake ni kuonja ladha ya vyakula na</p>
	<p>Haya ni masikio Kazi yake ni kukusanya mawimbi ya sauti ili kusikia</p>
	<p>Hii ni ngozi Kazi yake ni kuhisi joto au baridi</p>

Viungo vyote vya binadamu vina kazi muhimu, kuzitaja kazi hizo

	<p>Hii ni miguu Kazi yake</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Husaidia kujongea ❖ Husaidia katika kucheza ❖ Husaidia katika kupiga mateke
	<p>Hii ni picha ya kifua cha mtu Kazi yake</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Husaidia kuupa mwili uwezo wa kunyanya vitu
	<p>Hii ni shingo Kazi yake</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Humsaidia mtu kuweza kugeuka kwa urahisi
	<p>Hili ni tumbo Kazi yake</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Kuhifadhi chakula na kukisaga
	<p>Hii ni mikono Kazi yake</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ kukamata, kufanya kazi vitu, kusogezza kupeleka cha kula kinywani

1. Pua - kunusa
2. Meno - kutafunia vitu
3. Ulimi - kuonja
4. Macho - kuna
5. Mikono kubebea vitu
6. Miguu - kujongea

Kuunda maneno (matendo)

Kutambua majina na kuyabadili kuwa matendo

	Majina	Matendo
1	Somo	Soma
2	Mkopo	Kopa
3	Mfugaji	Fuga
4	Kipimo	Pima
5	Kilimo	Kulima
6	Mkato	Kata
7	Kicheko	Cheka
8	Simulizi	Simulia
9	Mchezo	Cheza
10	Pigo	Piga
11	Mwimbo	Imba

Kuunda maneno (matendo)

Kutambua majina na kuyabadili kuwa matendo

	Jina	Ondoa/dondosha	Pachika	Tendo
1	Piga	Pig-o	Piga+a	Piga
2	Mchezo	M-chez	Chez+a	Cheza
3	Kichezo	Ki-che-o	Chek+a	Cheka
4	Simulizi	Simuli-zi	Simuli+a	Simulia
5	Mkato	m-kato-o	Kat+a	Kata
6	Kilimo	Ki-lim-o	Lim+a	Lima
7	Somo	Som-o	Som+a	Soma
8	Kopo	Kop-o	Kop+a	Kopa
9	Kipimo	Ki-pim-o	Pim+a	Pima
10	Mfugaji	m-fuga-ji	Fug+a	Fuga

Matendo tuliyoyaunda ni haya

- ❖ Piga
- ❖ Cheza
- ❖ Simulia
- ❖ Cheka
- ❖ Kata
- ❖ Lima
- ❖ Soma
- ❖ Kopa
- ❖ Pima
- ❖ Fuga

Kutunga sentensi zenyе matendo hayo hapо juu

1. Babu amempiga chui
2. Mwalimu ametusimulia hadithi
3. Mimi nimekata mti
4. Bibi yupo chumbani analima
5. Dada anasoma kitabu
6. Asha alipoanguka nilimcheka sana
7. Mimi nilimkopa hela rafiki yangu
8. Mgonjwa anapima macho
9. Mgonjwa anapima macho
10. Mama yangu anapenda kufuga kuku
11. Simba na Yanga kesho watacheza mpira

Kukamilisha maneno haya

	JINA	TENDO
1	Toba	Tubu
2	Woga	Ogopa
3	Pato	Pata
4	Wimbo	Imba
5	Pigo	Piga
6	Mtumwa	Tumwa
7	Mchezo	Cheza
8	Mfugaji	Fuga
9	Kilimo	Lima
10	Kichezo	Cheza

Kuunda maneno kwa kudondosha

Kuunda maneno mapya kwa kudondosha herufi moja au silabi kutoka kwenye neo kwa kutumia chati

Tembea	Pungua	Sukuma	Ogopa
Sikia	Pumua	Sakama	Tuma
Okoa	Zindua	Andika	Furahi
Zuia	Zodoa	Komoa	Tokeza
Elewa	Komaa	Ongeza	Pumba
Kama	Ipuia	Zibua	Chura
Kataa	Bomoa	Simama	Koka

Maneno haya yana maana kamili lakini ukiondosha silabi moja, hapo neon linakuwa limebadilika

	Neno	Dondosha	Sawazisha	Neno Jipyä
1	Tembea	Tembe-a	Temb+e	Tembe
2	Pangua	Pa-ngu+a	Pa+a	Paa
3	Sukuma	Suk-um+a	Suk+a	Suka
4	Ogopa	Og-op+a	Og+a	Oga
5	Chura	Chu-r+a	Chu+a	Chua
6	Sikia	Si-ki+a	Si+a	Sia
7	Pumua	Pumu-a	Pumu	Pumu
8	Sakama	Saka-ma	Saka	Saka
9	Toboa	To-bo+a	To+a	Toa
10	Tamaa	Ta-ma+a	Ta+a	Taa
11	Kataa	Ka-ta+a	Ka+ta	Kata
12	Okoa	o-ko+a	O+a	Oa
13	Zindua	Zin+ndua	Du+a	Dua
14	Furahi	Fura-hi	Fur+a	Fura
15	Bomoa	Bom-o+a	Bom+a	Boma
16	Zuia	Zu-i-a	Zu+a	Zua

Maneno mapya yalijozaliwa baada ya kudondosha silabi au herufi ni:

- ❖ tembe
- ❖ paa
- ❖ suka
- ❖ oga
- ❖ chua
- ❖ Sia
- ❖ boma
- ❖ nuund
- ❖ toa
- ❖ kaa
- ❖ oa
- ❖ fura
- ❖ saka
- ❖ zua

KINYUME CHA MANENO

Kinyume ni kuwa tofauti ya kile unachokitaja

Mfano

Neno kinyume

Kaa simama

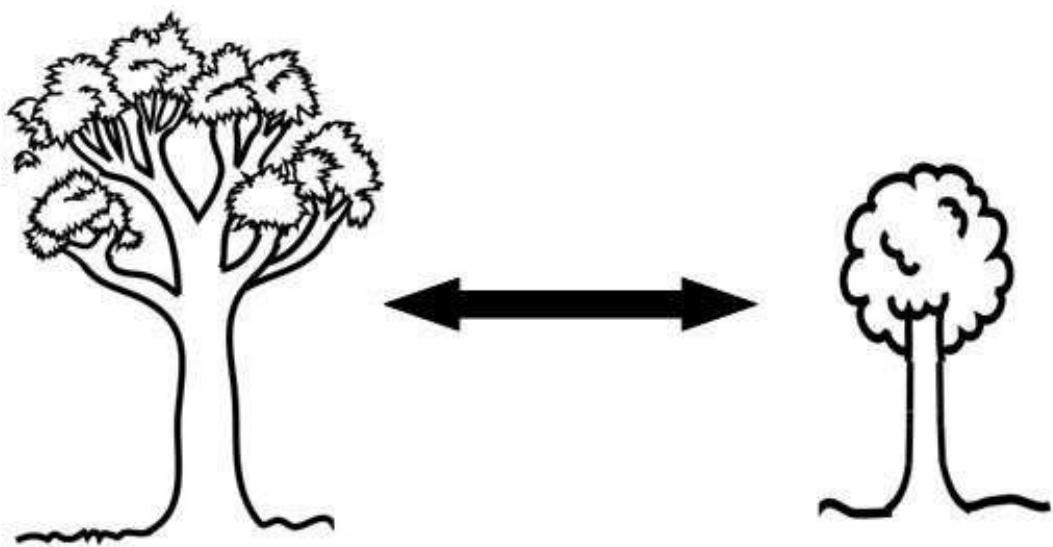
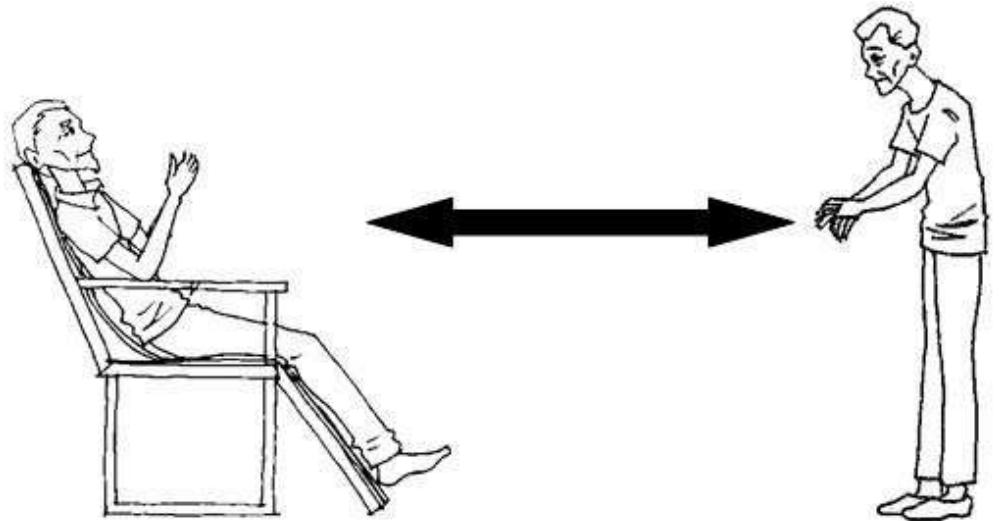
Paa tua

Kata unga

Zoezi

Andika kinyume cha maneno yafuatayo

	NENO	KINYUME
1	Kaa	Simama
2	Fupi	Refu
3	Tenga	Tengua
4	Nene	Nyembamba
5	Meza	Tema
6	Pika	Ipuia
7	Sema	Nyamaza
8	Tembea	Simama
9	Lia	Cheka
10	Fukia	Fukua
11	Fuma	Fumua
12	Chini	Juu
13	Pikia	Pakua
14	Lala	Amka
15	Inama	Inuka
16	Chali	Kifudifudi
17	Pana	Nyembamba
18	Zito	Nyepesi
19	Loanisha	Kausha
20	Pasha	Poza

Kukamilisha kinyume cha maneno yafuatayo

1. Weka sufuria jikoni (injika)

- ❖ Kinyume
- ❖ Weka sufuria chini ipua

2. Mtu anafukia mzoga

- ❖ Kinyume: -
- ❖ Mtu anafukua mzoga

3. Kinyume:

- ❖ Watu wanapakua mizigo kwenye gari
- ❖ Neno: -
- ❖ Watu-wanepalesa mizigo kwenye gari

4. Mtu mnene sana

- ❖ Kinyume:
- ❖ Mtu mwembamba sana

5. Nyumba kubwa

- ❖ Kinyume:
- ❖ Nyumba ndogo

6. Simba dume

- ❖ Kinyume:-
- ❖ Simba jike

7. Mwanaume

- ❖ Kinyume
- ❖ Mwanamke

8. Kusimama

- ❖ Kinyume
- ❖ Kukaa

MANENO

1. Amua

2. Mkekä

3. Toga

4. Kaka

5. Penya

6. Komaa

7. Kitoga

8. Mkato

9 Nuka

10. Toka

11. Oga

12. Koti

13. Ada

14. Sofa

Kuandika maneno yanayoundwa kwa wima kwenda chini

1. Koti

2. Oga

3.Oa

4. Kaka

5. Ada

5. Ada

6. Ua

Kuandika maneno yanayoundwa kwa mlalo kulia

1. Oga

2. Toga

3. Kitoga

4. Nuka

5. Sofa

6. Oa

7. Mkato

9. Mkeka

10. Penya

11. Komaa

12. Guta

13. Fao

MAJARIBIO

JARIBIO LA KWANZA

Andika kinyume cha maneno yafuatavo

NENO KINYUME

1. Tamu chungu
1. Tamu chungu
2. Nenda rudi
3. Kifudifudi chali
4. Funika funua
5. Shuka panda

Andika neno moja badala ya mafungu ya maneno yafuatayo

6. Embe, nanasi, pera **matunda**

Mbu, nzi, mbung'o **wadudu**

8. Shati, kaptura, gauni **mavazi**

9. Perege, kambare, sato **samaki**

10. Viazi Ndizi, wali **chakula**

Chagua-ibu eahiji kwa kuandika herufi

11. Mnyama mwenye shingo ndefu zaidi ni

- (a) Pundamilia
- (b) Twiga
- (c) Tembo [B]
- (d) Mbogo

12. Juma aliimba kwa _____ -nzuri

- (a) Wimbo
- (b) Kicheko [D]
- (c) Kwaya
- (d) Sauti

13. Paka hupenda sana _____ jikoni

- (a) Kuruka
- (b) Kulia [C]
- (c) Kukaa

(d) Kuimba

14. Adui mkubwa sana wa afya zetu n1

- (a) Uchafu
- (b) Mvua [A]
- (c) Jua
- (d) Udhaifu

15. Mtoto wa mjomna ni

- (a) Binamu
- (b) Shangazi [A]
- (c) Dada
- (d) Kaka

Andika wingi au umoja wa maneno haya

UMOJA	WINGI
1. Paka	paka
2. Jicho	macho
3. Mchanga	mchanga
4. Mwizi	wezi
5. Mzigo	mizigo

Malizia sentensi zifuatazo kwa kutumia msamiati uliopo hapa chini

Jora, seremala, aliogelea, jeraha, utomvu

21. Mtu aliyetengeneza viti, makabati na milango huitwa **serelama**

22. Ana alijikata kwa kisu akapata **jeraha** kubwa

23. **Utomvu** wa minyaa ikiingia machoni ni hatari

24 Mwalimu mkuu alinunua **jora**

25. Mwanafunzi Yule **aliogelea** hadi ng'amnbo ya mto

JARIBIO LA PILI

Kujaza nafasi zilizoachwa wazi kwa kuchagua neno sahihi

1. Tunatoka lakinı tatarudi hivi punde

❖ (punda, punde)

2. Walimu walikwenda kuzuru makaburi

❖ (Kuzuru, kudhuru)

3. Mkitekeleza haya yote mtapata maendeleo

❖ (mkitelekeza, mkitekeleza)

4. Lete mchi wa kinu

❖ (mche, mchi)

5. Mtoto mchanga alitelezwa nje ya hospital

Kuandika umoja ama wingi wa maneno

<u>Umoja</u>	<u>wingi</u>
6. Uso	nyuso
7. Uzi	nyuzi
8. Ukuta	kuta
9. Ugali	ugali
10. Ndege	ndege

LUGHA YA KISANII

Mtu mwenye kasoro zifuatazo utamuonya kwa kutumia methali gani?

11. Mtu anayependa kutoa ahadi.

❖ Ahadi ni deni

12. Mtu anayeiba mali za watu wengine

❖ Siku za mwizi ni arobaini

13. Mtu asiyependa kuwasikiliza wazazi wake
- ❖ Asiyesikia la mkuu huvunjika guu
14. Mtu asiyependa kutatua matatizo mara linapotokea
- Usipoziba ufa utajenga ukuta
- Mtu anayejifanya ana akili nyingi kuliko wote
- Akili nyingi huondoa maarifa

Kuoanisha nahau iliyopo sehemu A na maana yake kuta sehemu B

	Sehemu A	Sehemu B
16	Kuwa macho	a) kushindwa kutamka maneno
17	Sina hali	b) kuwa mwangalifu
18	Kufa kishujaa	c) ni fukara
19	Piga kithembe	d) Toa tangazo kwa maeneno kufa kea kupigania haki
20	Piga mbiu	

Majibu

16. B
 17. C
 18. E
 19. A
 20. D

UFAHAMU

Kusoma kwa makini habari ifuatayo kisha kujibu maswali vanayofuata

Hapo zamani wanyama walushi kama watu, walikuwa na barabara, masoko, hospitali na shule. siku moja nyani aliyeitwa Akili, alikuwa akienda sokoni, akiwa njiani alimuona mbwa aliyeitwa Foski aliyekuwa akiuza karanga. Akili alipenda sana karanga, kwahiyo alitaka kununua zile karanga "nipimie karanga za shilingi 100" alisema Akili. Akiwa

mwenye tamaa Foski alimpimia Akili karanga kidogo kwani alitaka kumdhulumu "kwanini umenipimia karanga kidogo"? aliuliza Akili. Foski alimjibu Akili kwa kumuambia "kwa sababu itakuwa rahisi kwako kuzibeba. Akili alijua kwamba amedhulumiwa na alimpa foski shilingi 55 tu. Foski alimuuliza Akili "kwanini umenipa pesa pungufu"? akili alimjibu huki akitabasamu " kwa sababu itakuwa rahisi kwako kuzihesabu. Aliporudi nyumbani Akili alimsimulia mama yake habari yote, mama yake alicheka sana akamwambia Akili "umefanya vizuri sana mwanangu ndio maana nilikupa jina la Akili. Kutokea hapo Foski hakuwa mdanganyifu alibadilika kuwa mwema na kila mtu alimpenda Foski na Akili wakawa marafiki sana.

MASWALI

21. Hapo zamani wanyama waliishi kama nani?

- (a) Mimea
- (b) Watu
- (c) Nyani [B]
- (d) Mbwa

22. Ni nani aliyekuwa anauza karanga?

- (a) Akili
- (b) Nyani [D]
- (c) Mama yake Akili
- (d) Foski

23. Soma maneno haya kwenye habari uliyoisoma

"Akiwa mwenye tamaa Foski alimpimia Akili karanga kidogo"

Neno lililopigiwa mstari lina maana sawa na neno

- (a) Nyingi
- (b) Zaidi
- (c) Chache [C]
- (d) Kiasi

24. Foski alimuuliza Akili kwanini umenipa pesa pungufu?" Andika kinyume cha neno lililopigiwa mstari

- (a) Sana
- (b) Zaidi
- (c) Kidogo [B]
- (d) Chache

25. Utatumia methali gani kumuonya mtu mwenye tabia kama ya Foski?

- (a) Jungu kuu halikosi ukoko
- (b) Mwenda pole hajikwai
- (c) Siku za mwizi arobaini [D][
- (d) Mkuki kwa nguruwe kwa binadamu mchungu

JARIBIO LA TATU

SEHEMU A: IMLA

Sikiliza kwa makini sentensi zitakazosomwa kisha ziandike kwa usahihi

1. Mwangwi unasikika pangoni
2. Mama amekwenda sokoni
3. Mwalimu anafundisha somo la Kiswahili
4. Bibi anatusimulia hadithi
- 5 Asha anasoma kitabu

SEHEMU B.

Kuchagua jibu sahihi na kuandika herufi ya jibu

6. Mwalimu wa zamu alitoa _____ la msiba
- (a) Habari
  - (b) Tangazo
  - (c) Tangaza [B]
  - (d) Hoja

7. Mama mzazi wa mama yako unamwitaje?

- (a) Mama
- (b) Bibi
- (c) Shangazi [B]
- (d) Nyanya

8. Baba na mama _____ kumwona dada jana

- (a) Walienda
- (b) Wameenda
- (c) Wangeenda[A]
- (d) Wataenda
- (d) Wataenda

9. Jua huchomoza upande wa _____

- (a) Mashariki
- (b) Magharibi
- (c) Kusini [A]
- (d) Kaskazini

10. Mwamvua aliandaa tafrija vizuri

- (a) Yao
- (b) Ya yeye
- (c) Chake [D]
- (d) Yake

SEHEMU C

Lugha ya kifasaha

Kukamilisha methali zifuatazo

11. Mgaagaa na upwa hali wali mkavu

12. Akufaaye kwa dhiki ndive rafiki

13. Alive juu mnganje chini

14. Sikio la kufa halisikii dawa

15. Baniani mbaya kiatu chake dawa

Vitendawili na nahau

Kukamilisha vitendawili na nahau ifuatayo

16. Mzungu katoka ulaya na mkono kiunoni kikombe

SEHEMU D

UFAHAMU

Soma kwa makini habari kisha jibu maswali yafuatayo

Sungura na paka ni wanyama wanaofanana sana Wanyama hawa hufugwa na binadamu.

Sungura hutumika kama kitoweo kwa binadamu, japo akiwa na wanyama wengine huonekana mjanja sana.

Paka yeye kazi yake kubwa nyumbani ni kukamata na kuwafukuza panya. Paka haliwi na binadamu japo huwa na umbo dogo kama sungura Pia paka huwa na kazi nyingine kama vile kutumika kama pambo la nyumbani kulinda nyumba na maadui wengine kama, panya na nyoka.

Wanyama hawa wote kila mmoja ana umuhimu wake, hivyo binadamu hulazimika kuwa nao. Hivyo basi ni muhimu sana kukaa na wanyama hawa na kuwapa haki zao za lazima ili waweze kuishi vyema

MASWALI

1. Paka hufanana na sungura

2. Kazi ya paka nyumbani ni kukamata panya

3. Wanyama hawa paka na sungura hufugwa na binadamu

Kuandika ndyo kama sentensi ni sahihi na hapana kama sentensi siyo sahihi

4. Paka huwa kama panya nyumbani hapana

5. Si vyema binadamu kuishi na paka nyumbani hapana

JARIBIO LA NNE

SEHEMU A

Kuchagua jibu sahihi kwa kuandika herufi ya jibu

Kila mwisho wa mwaka huwa tunaenda likizo. Sentensi hii iko katika wakati gani?

- (a) Wakati wa mazoe
- (a) Wakati wa mazoe
- (b) Wakati timilifu
- (c) Wakati uliopita [A]
- (d) Wakati uliopo

2. Ni wanafunzi _____ tu, ndio waliofanya vizuri

- (a) Tatu
- (b) Mitatu
- (c) Watatu [C]
- (d) Mitatu

3. Ni neno lipi kati ya haya yafuatayo lina maana sawa na neno **heshma?**

- (a) Shukuru
- (b) Adhabu [C]
- (c) Adabu
- (d) Tabia

4. Kazi ifanywayo na mwalimu ni _____

- (a) Kuandika
- (b) Kusalisha [D]
- (c) Kutibu
- (d) Kufundisha

5. Mafuta _____ yametumika

- (a) Mengi
- (b) Nyingi [A]
- (c) Mingi
- (d) Vingi

SEHEMU B

Kupanga silabi zifuatazo ili kupata neno sahihi

6. Ezam meza
7. Lamuka kalamu
8. Hagla ghala
9. Bariha bahari/ habari
10. Ngazisha shangazi

Kuandika neno lingine lenye lenye maana sawa na niliyopewa

11. Mwanga nuru
12. Vichache vidogo

SEHEMU C

LUGHA YAKISANII

Kutaja nahau inayoweza kutumika badala ya neno lililopigiwa mstari

13. Nina**jivunia** sana wanafunzi wangu wanapoelewa na kufaulu vizuri
  - ❖ Nina**ona fahari** sana wanafunzi wangu wanapoelewa na kufaulu vizuri
14. Wazazi **wamekubali** ushauri wa mwalimu mkuu
  - ❖ Wazazi **wameunga mkono** ushauri wa mwalimu mkuu
15. Mama yetu ametuomba **tuwe waangalifu** tunapovuka barabara
  - ❖ Mama vehi ametiomba **tuwe macho** tunanovuka harabara

Kueleza maana ya methali zifuatazo

16. Methali: baada yadhiki faraja

- ❖ Maana Faraja au mapumziko mema na raha huja baada ya mtu kutaabika
17. Methali Ahadi ni den
- ❖ Maana Ukiahidi kutenda jambo huna budi kutimiza kila unaloahidi
18. Methali Akiba haiozi
- ❖ Maana Kila kilichohifadhiwa kwa matumizi ya baadae hakiharibiki
19. Methali Akufaae kwa dhiki ndiye rafiki
- ❖ Maana anayekusaidia wakati wa shida ndiye rafiki yako
20. Methali Akili ni nywele kila mtu ana zake
- ❖ Maana wanadamu wamejaaliwa kuwa na tofauti za akili

Kutegua vitendawili vifuatavyo

- 21.** Ana mikono lakini hawezi kushika kitu. **Ndege**
- 22.** Babu kalala ndani ndevu ziko nje. **Mahindi**
- 23.** Mama yangu hachoki kunibeba. **Kitanda**
- 24.** Adui tumemzingira lakini hatumwezi. **Kuota moto**
- 25.** Mama yake lazima afe ndipo mtoto azaliwe. **Kinvonga**

JARIBIO LA TANO

SEHEMU A: IMLA

1. Meri alicheza sana
2. Kiboko amemjeruhi mvuvi
3. Yule jambazi aliuwawa kikatili sana
4. Tembo ameharibu mazao shambani
5. Kitenge cha bibi kimechanika

SEHEMU B:

Sarufi na matumizi la lugha

6. Wingi wa neno aibu ni _____
- (a) Aibu
- (b) Haibu

(c) Aibuni [A]

(d) Aibuka

7. Shangazi ni _____

(a) Dada wa mama

(b) Kaka wa baba

(c) Dada wa baba [C]

(d) Mama wa baba

8. Wageni wanaotembelea eneo kwa ajili ya kujua tukio fulani huitwa

(a) Watalii

(b) Wapelelezi [B]

(c) Wawindaji

(d) Watafiti

(d) Watafiti

9. Umoja wa sentensi "Pundamilia walivamia shamba letu'

(a) Pundamilia zilivamia shamba langu

(b) Pundamilia atavamia shamba letu

(c) Pundamilia angevamia shamba langu [D]

(d) Pundamilia alivamia shamba langu

10. Neno "tumepanda" lipo katika wakati gani?

(a) Uliopita

(b) Ujao

(c) Uliopo [A]

(d) Mazoea

SEHEMU C

Lugha ya kifasaha

Kukamilisha sentensi na kukagua vitendawili

11. Tega nikutege. **Mwiba**
12. Simba mwenda pole **ndiye mla nyama**
13. Kuku wangu katagia miibani. **Nanasi**
14. Mjomba hataki tuonane. **Kisogo**
15. Tamaa mbele **mauti nvuma**
16. Usilolijua ni **sawa na usiku wa giza/ litakusumbua**

Kueleza maana ya nahau zifuatazo

17. Nahau: piga domo
  - ❖ Maana: kuongea sana
18. Nahau: unga mkono
  - ❖ Maana: kukubaliana jambo
19. Nahau: kula rushwa
  - ❖ Maana: kupokea pesa/ mali/ kitu ili kutoa msaada au huduma
20. Nahau: piga mbiu
  - ❖ Maana: Toa tangazo kwa maneno

SEHEMU D

UFAHAMU

Kusoma habari kisha kujibu maswali yanayofuata

Siku moja majira ya kiangazi kulipambazuka vyema. Wananchi wa kijiji cha Mivumoni waliweka majembe kuelekea shambani.

Baada ya muda mfupi mvua na jua lilianza kuwaka sana. Ghafla hali ya hewa ikabadilika na mvua ikaanza kunyesha kidogo kidogo. Punde mvua iliongezeka na radi na ngurumo ziliongezeka kusikika Miti ilianza kuyumba na ghafla ikaanza kuanguka

Wanakijiji walikimbia mbio wakirudi nyumbani. Ilishangaza wengi kuona muda wa kiangazi mvua kubwa inanyesha na kusababisha mafuriko. Kwa kawaida mafuriko huwa na madhara makubwa kama ilivyotokea siku hiyo kwani barabara ziliharibika. Nyumba za watu ziliezuliwa na hata maji yalisomba mifugo.

Kwa bahati nzuri hakuna kifo cha binadamu siku hiyo hivyo kwa hilo wanakijiji walimshukuru Mungu.

Ama kweli, kuishi kwingi ni kuona mengi

MASWALI

21. Kulipopambazuka vyema wanakijiji-walikwenda wapi?
  - ❖ Kulipopambazuka vyema wanakijiji walikwenda shambani
22. Je? Jua liliwaka siku ya mafuriko? Ndiyo
23. Mafuriko yalitokea katika kijiji cha Mivumoni
24. Madhara yaliyotokea siku ya mafuriko ni:
  - ❖ Kuharibiwa kwa barabara
  - ❖ Kuezuliwa kwa nyumba
  - ❖ Mifugo ilisombwa

JARIBIO SOMO: KISWAHILI

DRS IV SAA 1:30

Jibu maswali yote

IMLA

1. Sikiliza na andika sentensi Kwa usahihi.

- i. _____
- ii. _____
- iii. _____
- iv. _____
- v. _____

2. MATUMIZI YA LUGHA

- i. Mwombeki alikuja na Kyoma. Sentensi hii katika wakati ujao itakuwaje? _____ [ ]
A. Kyoma anakuja na Mwombeki
B. Mwombeki atakuja na Kyoma C. Mwombeki amekuja
D. Mwombeki na Kyoma huja
- ii. Kanusha sentensi hii. Mjuni hufuga samaki bwawani _____ [ ]
A. Mjuni hafugi samaki bwawani B. Mjuni hatafuga samaki
C. Mjuni halifuga samaki bwawani D. Mjuni hamefuga samaki.
- iii. Nomino **SOMO** ikibadilishwa kuwa tendo tutapata nini? _____ [ ]
A. Masomo B. soma C. usomaji D. kisomo
- iv. Wananchi wengi _____ mkutano ule [ ]
A. Walihudhuria B. waliudhuria C. Walihudhuria D. walihuzuria
- v. Ni neno lipi tunalipata tukidondosha herufi moja ya neno KABATI
A. Kaba B. kabari C. kaati D. bakati [ ]

METHALI, NAHAU NA VITENDAWILI

3. Kamilisha methali, nahau, na vitendawili vifuatavyo kwa kuchagua jibu sahihi kutoka kwenye mabano.

- i. Maana ya nahau piga ukope ni _____ (lewa/konyeza)
- ii. Wingi si _____ (utumwa, hoja)
- iii. Maana ya nahau amevaa miwani ya mbaa ni _____ (haoni, sinzia)
- iv. Bwana afya wa porini _____ (samba, fisi)
- v. Kamilisha kitendawili hiki. Mwanangu analia mwituni _____ (nyani, shoka)

UTUNGAJI

4. Zipange sentensi zifuatazo katika mtiririko unaoleta maana. Anza na ya kwanza kwa kuzipa herufi A hadi ya mwisho herufi E

- i. Walimu walianza kunipa zawadi kwa ufaulu wangu mzuri. _____
- ii. Sasa niko darasa la nne. _____
- iii. Nilipoingia darasa la tatu nikawa naweza kusoma vizuri. _____
- iv. Mwaka juzi nilikuwa darasa la pili. _____
- v. Nilikuwa sijui kusoma vizuri. _____

UFAHAMU

5. Soma habari hii kasha jibu maswali yafuatayo

Ilikuwa siku ya Jumamosi nilipohudhuria harusi ya dada yangu Sinta. Siku hiyo watu wengi walifika katika ukumbi uliopo Sakina wakiwemo majirani wetu. Rafiki yangu Hassani hakuweza kufika kwa sababu alikuwa mgonjwa. Ugonjwa wa Malaria ulikuwa unamsumbu mara kwa mara. Hata hivyo wazazi wake walishiriki katika sherehe hiyo. Watu walikula na kunywa kwa furaha. Sherehe ilimalizika usiku.

Jibu maswali haya:

- i. Nani alikuwa anaolewa siku hiyo ya Jumamosi?
- ii. Nani hakuhudhuria sherehe hiyo?
- iii. Je, ugonjwa wa malaria unaenezwa na mdudu gani?
- iv. Je, neno “**hudhuria**” lina maana gani? _____
- v. Je, kichwa cha habari ni kipi? _____
a) Ugonjwa wa malaria   b) Ufahamu   [   ]
c) Jibu maswali haya   d) Harusi ya Sinta